په ملائکو او
قضاء و قدر باندي ايمان

معنی،
دلايل
او غوښتني ئې

حکمتيار

پر ملائکو او
قضاء او قدر ایمان

معنی،

دلائل او

غوښتني ئې

حکمتيار

فهرست

عنوان	صفحه
د ناشر مقدمه	۱
په ملائکو ایمان	۳
په فرشتو د ایمان غوښتني	۱۶
په قضاء او قدر ایمان	۲۳
قدر:	۳۵
قضاء:	۴۵
د قضاء اقسام:	۴۹
تکویني قضاء:	۴۹
تشریعي قضاء:	۵۲
اراده:	۵۳
لوح محفوظ:	۵۶
آیا انسان د اختیار خاوند دئ	۶۴
که مجبور او بې اختیاره؟	۶۴
آیا انسان ته د خپلي لاري د انتخاب آزادي ورکړی شوې؟	۶۴
په قضاءاو قدر د ایمان غوښتني	۷۸

صبر د مصائبو په وړاندي: -----------------------------------٧٨
مصيبتونه او پېښي د قضاء او قدر په رڼا کي ------------------------٩٣

بسم الله الرحمن الرحيم

د ناشر مقدمه

د الله تعالی د پېرزوينو ممنون يو چي موږ ته ئې د يوه بل ښکلي کتاب د خپرولو توفيق راکړ، دا کتاب د هغو درسونو د لړۍ يوه برخه ده چي ورور حکمتيار د اردوی سپاهيان رضاکار اسلام (اسرا) په تربيتي غونډو کي رضاکارانو ته درلودل او په ۱۳۶۹هـ ش کال کي د کتاب په بڼه کي ترتيب او چاپ شوی، بيا د ځينو عربو ورونړو په غوښتنه، په عربي ترجمه او په کافي شمېر کي خپور شوی، دا کتاب په ملائکو او قضاء او قدر د ايمان معنی او غوښتني څېړي او هغه دلايل وړاندي کوي چي په دې اړه په قرآن کي راغلي. د دې درسونو دا لړۍ د لاندي پنځو کتابونو په بڼه کي خپره شوې:

۱. په الله تعالی ايمان، معنی، دلايل او غوښتني ئې.

۲. په آخرت ايمان، معنی، دلايل او غوښتني ئې.

۳. په پيغمبرانو ايمان، معنی، دلايل او غوښتني ئې.

۴. په کتابونو ايمان، معنی، دلايل او غوښتني ئې.

۵. په ملائکو او قضاء او قدر ایمان، معنی، دلایل او غوښتني ئې.

د دغو اساسي مسايلو اهميت ته په پام سره مو دا غوره وګڼله چي يو ځل بيا ئې خپل خدای پال او په دين مين ولس ته وړاندي کړو، هغو باايمانه ځوانانو ته چي د غربي استعمار د فکري يرغل په ضد ئې د مبارزې سنګر تود ساتلی او غواړي د ايمان په حقيقت پوه شي، نورو ته ئې وښيي، خپل فردي او اجتماعي ژوند د ايمان په رڼا کي او د خپل رب د لارښوونو مطابق تنظيم کړي او په آزاد او خپلواک افغانستان کي د اسلام پرتمين بيرغ رپانده وګوري، د دې کتابونو د ژوري او دقيقي مطالعې بلنه ورکوو، دعاء کوو چي الله تعالی موږ په دنيا او آخرت کي د هغو توريالیو مبارزينو په صف کي محسوب کړي چي له الله تعالی پرته بل چا ته سر نه ټيټوي، له بل چا طمعه او وېره نه لري، د خپل رب رضا لټوي او دې سپېڅلي هدف ته د رسېدو په لار کي هري قربانۍ ته چمتو دي.

اللهم اهدنا الصراط المستقيم

بسم الله الرحمن الرحيم

په ملائکو ایمان

الله جل شأنه په داسي حال کي چي په هر کار قادر او د بل له مرستي بې نیازه دئ، په ټول عالم کي د ده حکم نافذ او د دې عالم په اداره او تنظیم کي له شریک او مرستندوی مستغني دئ، خو د دې عالم د چارو د سمبالولو لپاره د ملائکو په نامه داسي لښکري لري چي له ځنډ نه پرته، طوعاً او کرهاً، د الله جل شأنه احکام او اوامر پلي کوي، تل د ده په عبادت بوختي دي او له الهي احکامو نه سرغړونه ورته ممکنه نه ده.

هر څه چي په دې عالم کي تر سره کېږي، د الله په اراده او له ثابتو الهي سننو سره سم او د هغو ځواکونو او ذواتو په ذریعه ترسره کېږي چي د سرته رسولو لپاره ئې مامور شوي، په دې عالم کي هیڅ پېښه، هیڅ حرکت او خوځښت، نه تصادفي دئ او نه په خپل سر، هر څه د ملائکو په ذریعه او د الله جل شأنه له اوامرو سره سم ترسره کېږي.

دا فرشتې لکه څنګه چي ځیني ګمان کوي مجرد، بې هویته او بې هیکله ځواکونه نه دي چي خارجي وجود و نه لري؛ بلکي وجود لري، له نوره پیدا شوي، هري ډلي ته ئې خاصي دندي سپارل شوې، په خپله

خوځېږي، د آسمان او زمکي ترمنځ تګ راتګ کوي، هر هغه څه خوځوي چي دوی ورباندي مأمور شوي.

که شیطان د انسان د بې لاري کولو لوړه کړې او د انسان د بې لاریتوب او سقوط په لټه کي دئ او هغه ته د الله په لاره کي، ښي او کیڼ لوري ته په کمین کي ناست، فساد او انحراف ته ئې بلي، ده ته د یأس او ناامیدۍ تلقین کوي، غواړي د ده نشاط، تحرک، شور او شوق ختم کړي، په ده کي وېره، حزن او اضطراب راپیدا کړي او په دې ترتیب غواړي د ده ټول استعدادونه او ځواکونه راکد پاته شي، له کاره ولوېږي او د الله په لوري د تلو عزم او توان له لاسه ورکړي، خو ملائکي د شیطان برعکس، انسان ته زړه ورکوي، هغه په سمه لار تلو ته هڅوي، ښېګڼو ته ئې بلي، هغه ته د خوف، وېري، اندیښنې او اضطراب په ځای د ډاډ او اطمئنان تلقین کوي، لکه چي قرآن فرمایي:

Ðûjšæ à”\G? (qã»)Fõ‰$ Sê ª!$ $Ÿš‘ (q#$% šú ïÏ%$ b]

õÇzä ÓÉ$ pŸgø$ (rãÏ±®r (qçR“tB Ÿwr (qèù$/B žw& pè 6 Í»=J$

í•Å÷y$’Îr $‹R‰9$ Íoq4s$’Î Nä‹$Ïr& ßtU ÇÌÈ šc rß‰ãqê

ÇÌÈ bqãã£? $B $gŠÏ Nä3r Nä3Ý¡àR& þ‹Sô@ $B $gŠÏ Nä3r

فصلت: ۳۰-۳۱

یقیناً هغه کسان چي وئې ویل: زموږ پالونکی رب الله دئ، بیا "په دې

خبري" ټينګ پاته شول، په دوی باندي فرشتې را کوزېږي "له دې زېرې سره چي" مه ویرېږئ، مه غمجن کېږئ او په هغه جنت خوشحاله اوسئ چي و عده ئې درکول کېده، موږ د دنیا په ژوند او په آخرت کي ستاسو دوستان یو او تاسو ته به په هغه کي هر هغه څه وي چي ستاسو نفسونه ئې خوښوي او تاسو ته به په هغه کي هر هغه څه وي چي غواړئ ئې.

قرآن فرمايي چي د انسان روح د فرشتو په لاس قبض کېږي او د هغه مرګ تصادفي او په خپل سر نه دی.

Nãîf 4Ĵ Ïè Nãî Ÿïã “ Ï%$ ÑöJ$ ã 7 ⁼B Nã9@qGf @è

ÇÈ šc qã_ëè السجده: ۱۱

(ورته) ووایه: د مرګ هغه فرشته ستاسو روح قبضوي چي پر تاسو ګمارل شوې، بیا د خپل رب په لوري بېرته ګرځول کېږئ.

د مرګ په کار ګمارل شوې فرشتې به د روح د قبضولو په دوران کي د نېک او بد انسان ترمنځ تفکیک کوي او له هر یوه سره به د دوی معامله بېله وي. چا چي په خپل ژوند کي د منافقت لار غوره کړې، ظاهر ئې یو رنګ او باطن ئې بل رنګ، د مسلمانانو په وړاندي په یوه څېره او د دوی شا ته په خفا کي په بله څېره، د کافرانو په ډله کي کافر او د مسلمانانو په ډله کي مسلمان وي، فرشتې به د دوی د روح اخیستلو په وخت کي دوی په شا او مخ وهي.

ÑÐè•»/Š‰r Óß̧dqã_ã šc q̧Ô͂Õ ƒ þè3Í»=J‰$Ðg‰@q? #Œ͂ #øßù

ÇÐÈ محمد:۲۷

نوښنگه به وي چي فرشتې د دوی روح قبضوي، په داسي حال کي چي پر مخ او شا ئې وهي.

هغه کسان چي په قدير خدای د ايمان له دعوی سره سره، د ضعف او ناتوانۍ احساس کوي، ذلت او اسارت ته غاړه ږدي او د دې په ځای چي د خپلي آزادۍ لپاره هجرت وکړي او په بل ځای کي د سرلوړي او آزاد ژوند د تر لاسه کولو هڅه وکړي، د سپکاوي او ذلت ژوند غوره کوي او دښمن ته د اسارت سرټيټوي، کله چي ملائکي د داسي کسانو روح قبضوي، د دوی د دې استدلال په ځواب کي چي د ضعف او ناتوانۍ په وجه ئې هجرت ونکړ، داسي وايي: آيا د الله زمکه پراخه نه وه چي هجرت مو کړی وی؟

(q‰$% ÌÏZä NŠÏ (q‰$% tLÏÅ ŸR‰ þ ÜÏ$ß þè3Í»=J‰$Ng9@q? ûïÏ%$bÎ)

ÞèÅr «! $ÞÚ öŒ ôã? Ns9& (þq‰$% Ç͂Ú öF{$ ’Î ûüÏÿèÒGóÓã $Zä

ÇÒÐÈ #Ž•ÅÁB ôNä$™r ÞO¨_ N͂gs1rù'B 7Í»9`rê $kŽÏù (rãÅ_$kçt

النساء:۹۷

بې شکه هغه کسان چي ملائکي ئې روح قبضوي، په داسي حال کي چي

دوی پر خپلو ځانونو ظلم کوونکي وي، ورته وايي به: تاسي په څه حالت کي وئ؟ وايي: مونږ په زمکه کي کمزوري او مستضعف وو، ورته وبه وايي: آيا د الله زمکه پراخه نه وه چي هجرت مو په کي کړی وی؟ نو دوی همغه دي چي ميشت ځای ئې دوزخ دئ او د ورګرځېدو ځومره بد ځای.

دلته د هغو کسانو په اړه بحث شوی چي د هجرت له فرض کېدو وروسته ئې له هجرت نه ډډه کړې، په دارالحرب کي پاته شوي، څه عذر ئې نه وو، هسي د الله لپاره له خپل کور، کلي نه وتل او له خپل مال، دولت نه لاس اخيستل ورته ګران وو، د دوی په اړه لاندي وضاحتونه شوي:

- دوی پر خپل ځان ظلم کوي او خپله دنيا او آخرت تباه کوي.
- د مرګ په وخت کي به ئې ملائکي دا بهانه د منلو وړ نه ګڼي چي وايي: مجبور او ناتوانه وو.
- ملائکي به ورته وايي: آيا د الله دا پراخه زمکه دومره درباندي تنګه شوې وه چي د هجرت لپاره مو کوم ځای نه شو موندلی تر څو له خپل دين او ايمان سره هلته تللي وی او د کفر له سلطې نه مو ځان آزاد کړی وی؟!
- د دوی ميشت ځای دوزخ دئ.

د فرشتو بېل بېل ټولګي او اصناف دي، هر ټولګي ته بېله بېله دنده سپارل شوې او د خپلي مشخصي وظيفې او دندي پوره علم او پوهه ورکړی شوې. د انسان په نسبت د دوی پوهه محدوده ده، دوی ته د انسان په څېر د داسي جامع پوهي د تر لاسه کولو استعداد نه دی ورکړی شوی چي هر څه پېژندی او په هر څه پوهېدی شي؛ بلکي د خپلي مشخصي دندي محدود

علم ورکړی شوی، قرآن عظیم الشأن په دې اړه فرمايي:

’Îqäê̂R& A$)ù þ3Í=J$$’?ã Nåî •ä Sê$g=ä ä$ÿöR{ $PŠ#ä N=ær

Nü̇e Ẅ 7Y»s 6ß {q8$% ÇÏÈ ûüÏ%»| ¹ NßÇä bÎ äIwàd ä$JÖ'Î

ÇÌÈ ÐŠÅtø$ãîè$$MR& 7RÎ $YFð=ã $B ŵÎ $Z9 البقره: ۳۱-۳۲

او آدم ته ئې نومونه ورزده کړل، ټول ئې، بیا ئې ملائکو ته وړاندي کړل، نو وئې ویل: د دغو پر نومونو مي خبر کړئ؛ که رښتیني یاست.

وئې ویل: پاکي ده تا لره، مونږ له هغه پرته چي تا راښودلي هیڅ علم نه لرو، ته خو بې شکه چي ښه پوه او ښه د حکمت خاوند یې.

له دې آیت نه څو مهم مطالب تر لاسه کولی شو:

الله جل شأنه آدم علیه السلام او د ده نسل ته په ملائکو باندي دا فضیلت ورکړی چي علم ئې تر فرشتو جامع دئ، د هرڅه د پېژندلو او هغه ته د خاص نوم ورکولو استعداد په کي ایښودل شوی، خو ملائکي داسي دي چي هر صنف ئې د خپل خاص کار په اړه علم لري او د نورو شیانو په اړه نه پوهېږي، هر څه پېژندل او بیا هغه ته خاص نوم ورکول د انسان ځانګړتیا ده، دا خصوصیت په بل هیڅ مخلوق کي نشته، د زمکي د خلافت لپاره همداسي یوه مخلوق ته ضرورت وو، ملائکو دا کار نه شو کولی. متأسفانه ځیني داسي ګمان کوي چي ملائکو غوښتل د زمکي خلافت د دوی په واک کي وي او بل چا ته ورنکړی شي، الله غوښتل دوی په دې

ملامت کړي او ورته ثابته کړي چي ترتاسو آدم علیه السلام د دې مقام لپاره وړ دئ، نو آدم علیه السلام ته په غوږ کي وویل شو چي د دې او هغه شیانو نومونه څه دي، بیا د همدغو شیانو د نومونو په اړه له ده او ملائکو نه امتحان واخیستل شو، ملائکي ناکامه او دی بریالی شو. حال دا چي نه دا کار د امتحان اخیستو لپاره ترسره شوی، نه ملائکي داسي دي چي د الله له حکم نه مخالفت وکړي او د ځان لپاره کومه دنده وغواړي او نه په داسي امتحان سره د آدم علیه السلام وړتیا ثابتېدی شي. دا له اسرائیلي روایاتو نه اخیستل شوي آراء دي، په دې کي هم الله تعالی ته د عدل او عقل خلاف کارونه منسوب شوي او هم ملائکو ته د گناه کارونه؟ الله تعالی خو نه د عدل خلاف کار کوي او نه د عقل، دا تأویل هم د عدل منافي دئ هم د مشاهدې، داسي امتحان چي په هغه کي یوه ته نقل ورکړی شي، د عدالت منافي امتحان دئ او مونږ په مشاهدې سره گورو چي آدم علیه السلام او اولاد ته ئې د ټولو شیانو نومونه نه دي ښودل شوي، په څو دلایلو:

- که ده ته نومونه ورښودل شوي وی نو باید ترقیامته د ده په ټول اولاد کي همدا نومونه پاته وی، د ده عرب او عجم زامنو باید ورته نومونه کارولی او د ټولو ژبه یوه وی. خو عملاً گورو چي نه ژبه یوه ده او نه نومونه. دا دوی ولي د قرآن د آیتونو داسي تعبیرونه کوي چي د مشاهدې خلاف دي، آدم علیه السلام ته به نومونه همغسي ښودل شوي وي لکه د ده اولاد ته چي ئې ښيي، د آدم علیه السلام قصه خو ئې د دې لپاره راوړې چي د ده اولاد ته وښيي چي پر تاسو مي دا او دا نعمتونه پېرزو کړي، تاسو

ته مي پر ټولو مخلوقاتو فضیلت درکړ، پر ملائکو هم، د هر څه پېژندل او خاص نوم ورته وضع کول ستاسو هغه ځانګړتیا ده چې هیڅ مخلوق ته نه ده ورکړی شوې، په کوم ترتیب چې الله تعالی د آدم علیه السلام اولاد ته نومونه ښیي همداسي ئې آدم علیه السلام ته ښودلي، د آدم علیه السلام هر لمسی چې پیدا شي نو هر څه ته لاس اچوي، یوه خوا بله خوا ئې ګوري، نوم ورته ږدي، مور، پلار، ډوډۍ او اوبو ته له خپلي خوا نومونه ږدي، په سر کي خوراک او څښاک په ژړا غواړي، چې لږ لوی شي خپلو ضروري شیانو ته داسي وړوکي وړوکي نومونه کېږدي چې خپله مور وربانديي پوهولی شي، که ئې مور پلار خپله ژبه وربانديي تحمیل نه کړي نو ځان ته به نوې ژبه او نومونه غوره کړي، آدم علیه السلام ته د نومونو د ښودلو معنی دا ده، نه هغه چې په اسرائیلي روایاتو کي راغلې.

- د ټولو شیانو علم له الله پرته هیچا ته ممکن نه دئ، آدم علیه السلام او اولاد ئې دا توان نه لري چې د ټولو شیانو نومونه زده او حفظ کړی شي، حافظه ئې دومره ظرفیت نه لري.
- دا خبره مو باید تل په پام کي وي چې قرآن د حق او باطل د پېژندو لپاره وروستی معیار او ملاک دئ، هره اختلافي خبره باید قرآن ته محول شي او یوازي هغه خبره حق وګڼو چې له قرآن سره موافق وي، روایت به د قرآن په تله تلو، نه دا چې د قرآن آیت د روایت لپاره تأویل کړو! دا خو هغه کار دئ چې اهل کتابو وکړ او په نتیجه کي ئې د الله کتاب شا ته وغورځاوو، په روایاتو پسې ولاړل او په اختلافاتو اخته شول، حاشا و کلا

چي صحابه دي هغه خبره وکړي چي قرآن نه وي کړې، صحابه خو د قرآن لومړي زده کوونکي او حاملان وو، تر هرچا ښه وربانديي پوه شوي وو، له هغه چا ئې مخامخ اورېدلی وو چي دا قرآن ورباندي نازل شوی وو، څنګه به هغوی د قرآن خلاف خبره کوي؟ که کله له داسي روايت سره مخامخ کېږو چي له قرآن سره اړخ نه لګوي نو د دې په ځای چي د قرآن آيتونه د روايت لپاره تأويل کړو بايد ووايو چي يا راوي اشتباه کړی او يا مروي عنه د اهل کتابو خبره کوله او اورېدونکي ګمان کړی چي دا د ده خپله خبره او رأيه ده او نورو ته ئې د ده د خبري په توګه انتقال کړې. په رواياتو کي بې شمېره داسي روايات شته چي په اصل کي د اهل کتابو روايات دي خو صحابه وو ته منسوب شوي.

- د (علم آدم الاسماء کلها) تفسير بايد تر هر څه د مخه په خپله په قرآن کي ولټوو او وګورو چي (علّم) په کومه معنی راغلی؟ قرآن مونږ ته د دې وضاحت کړی، د قرآن په رڼا کي په دې پوهېدل آسانه دي چي آدم عليه السلام ته د اسماوو تعليم او ښوونه داسي ده لکه چي د ده اولاد ته د بيان د تعليم په اړه ئې فرمايلی: (علمه البيان: خبرې کول ئې وروښودل). الله تعالی انسان ته د وينا استعداد ورکړی، دا ښوونه داسي نه ده چي د پيدايښت له لومړۍ ورځې خبري کولی شي، بلکي ورو ورو ئې زده کړي، همدا راز ئې د ټولو شيانو د پېژندو او هر يوه ته د خاص نوم ورکولو استعداد ورکړی.

آدم عليه السلام په دې خاطر په زمکه کي د خلافت لپاره تر فرشتو

غوره دئ چي ده ته تر فرشتو د جامع علم او پوهي استعداد ورکړی شوی، چي له هر څه سره مخامخ شي نو د تفحص او تجسس حس ئې وهڅوي، د هغه پلټنه کوي، د هغه د پېژندلو هڅه کوي او په خصوصیاتو ئې له پوهېدو وروسته هغه ته مناسب نوم غوره کوي.

د انسان ټوله پوهه او علم د نومونو او اسماوو مجموعه ده، خو ګورو چي د نومونو غوره کول د انسان کار دئ، هغه په خپله د یوه شي له پېژندلو او جوړولو نه وروسته هغه ته مناسب نوم غوره کوي، همدا وجه ده چي په مختلفو قومونو کي د اشیاوو نومونه بېل بېل دي. که دا نومونه الهامي وی باید د آدم علیه السلام په اولاد کي ثابت پاته شوي او له یوې پېړۍ بلي ته انتقال شوي وی.

له بلي خوا د انسان د حافظې ظرفیت محدود دئ، یو معین شمېر الفاظ حفظ کولی شي، د ټول عالم د ټولو شیانو نومونه د ده په محدودي حافظې کي نه ځائېږي، داسي جامع او کلي علم یوازي له علیم الله سره دئ، نو آدم علیه السلام ته هر څه د نوم ښودلو معنی دا ده چي آدم علیه السلام ته ئې د هر څه د پېژندلو او په مناسب نوم د هغه د نومولو استعداد ورکړ، په زمکه کي د خلافت لپاره همدا استعداد ضروري دئ، فرشتو ته دا استعداد نه دی ورکړی شوی، د هغوی علم محدود دئ، هره ډله ئې یوازي د خپلي مشخصي دندي په اړه علم او پوهه لري.

د فرشتو په نسبت دا غوره والی یوازي آدم علیه السلام ت مختص نه دئ بلکي د ده د ټول نسل لپاره دئ؛ دا ځکه چي د زمکي خلافت ده او د

ده اولاد ته ورکړی شوی، باید دا استعداد د ده په ټول نسل کې هم موجود وي.

فرشتو ته امر شوی چې آدم علیه السلام ته سجده وکړي، په دې اړه د مفسرینو ترمنځ پوره اختلاف شته چې آیا دا سجده د تعظیم سجده وه که د شکر، آدم علیه السلام ته وه او که د آدم علیه السلام په لوري او الله تعالی ته. غوره رأیه دا ده چې فرشتې د آدم علیه السلام په وړاندي په انقیاد او منني مکلف شوې، کېدی شي د دې انقیاد د اظهار لپاره ئې کوم خاص حرکت هم ترسره کړی وي، لکه د لمر، ستورو او ونو له سجدې نه چې مراد کامل انقیاد او مننه ده، نه د انسان په شان تندی پر زمکه ایښودل، دا ځکه چې دوی د انسان په شان نه دي چې ملا او زنګون ولري، کوپ شي او تندی پر زمکه کېږدي. د آدم علیه السلام په وړاندي د فرشتو له انقیاد سره، د زمکي او آسمانونو هر څه انسان ته مسخر شول، دا ځکه چې ملائکي د دې عالم د چارو سمبالوونکې دي، د دوی له انقیاد سره به هر څه د انسان په وړاندي منقاد او مسخر وي، لکه چې قرآن فرمایي:

’Î b] ¡ z̧B $Y‹Ïd Ç̧Ú öR{ $’Î $Br ÏN¨q»J¡¡ 9$’Î $B /ä3s9 •¤‚y™r

الجاثیه:۱۳ ÇÊÌÈ šc rã©3xÿGtƒ 5Qöqs)Ï j M»tƒUy š•Ï9ºsŒ

او تاسو ته مو ټول هغه څه چې په آسمانونو کې دي او هغه څه چې په زمکه کې دي مسخر کړل، یقیناً په دې کې هغه قوم ته نښې دي چې فکر کوي.

د زمکي او آسمانونو هر څه به په هغه صورت کي انسان ته مسخر وي چي سمبالوونکې فرشتې ئې انسان ته منقادي وي، له دې نه معلومېږي چي دا د آدم علیه السلام په وړاندي د فرشتو انقیاد یوازي د ده لپاره نه وو بلکي د ده د اولاد لپاره هم وو.

موږ عملاً ګورو چي د کوم کار اراده کوو، که له زمکي ډېره را پورته کوو، له وني نه مېوه را شکوو، له ډبرو اوسپنه راوباسو او موټرې او جهازونه ترې جوړوو، زموږ په ټولو کړو وړو کي فرشتې زموږ له ارادې سره سم خوځېږي او په دې ترتیب موږ ته د هغه کار د تر سره کولو توفیق را په برخه کېږي چي د کولو اراده ئې کوو، که داسي نه وی نو انسان به د جماداتو په څېر وو او په خپله خوښه به ئې د کوم کار د کولو توان او قدرت نه درلود.

انسان ته داسي فرشتې ټاکل شوې چي د ده څارنه کوي، هره خبره او هر عمل ئې لیکي، دا فرشتې هره دوشنبه او پنجشنبه لیکل شوي عمل پاڼې پورته وړي او ځای ئې نوري فرشتې نیسي. فرشتې د الله په عبادت کي لګیا وي، د الله اوامر ترسره کوي، د ده ستاینه کوي او مؤمنانو ته له الله نه بخښنه او مغفرت غواړي، لکه چي قرآن فرمایي:

Nĺĥ ï‰ðt2 bqßŝîm ç ¼ç9öm ôBr ¸ ëè$ bqëÜz ûïï%©$

ãó« @à2 MèÅr $Z/‘ (q2B#ä ûïï%© brãÿó¡tGó¡r ¾ïÎ bq2Bsr

> # ‹ ã Nûgïr 7 =‹î™ {qã??$ {q¿$? ûïï%ö öyô$Ï $Vüãr ÏJôm§

Ç‹È ËÅgø$ غافر:۷

هغه چې عرش حمل کوي او د هغه شا و خوا کي دي، د خپل رب د ستاینې تسبیح وايي او په هغه ایمان لري او هغو کسانو ته بخښنه غواړي چي ایمان ئې راوړی، (وايي) اې زموږ ربه! په پېرزویني او پوهي سره هر څه ته رسېدلی یې (هر څه دي په خپل رحمت او علم سره احتواء کړي)، نو هغو کسانو ته بخښنه وکړه چي توبه ئې وکړه او ستا د لاري متابعت ئې وکړ او د دوزخ له عذابه ئې وساته.

په فرشتو د ایمان غوښتني

ځوک چي په دې حقیقت ایمان لري چي په دې عالم کي هر څه د الله په اراده او د الهي سننو سره سم او د هغو فرشتو په لاس ترسره کېږي چي د الله له لوري ورباندي ګمارل شوي، هغه به نه یوازي دا چي په هیڅ حالت کي د یوازیتوب احساس نه کوي؛ بلکي د الله په معیت به ډاډه وي او باور به لري چي الله به ئې په خپلو نامرئي لښکرو تأیید کوي، لکه چي قرآن د بدر د جګړې په ارتباط فرمایي:

brãâô@ Nä²è9 ©$(qà)?$u ×Ë& bÇ r 9ô7Î ª! $Nä Ç R ô)9r

þW»=WÎ Nä´ Nä£Ü ãb& Nä Šÿö ƒ `9& šú üÏBs9Ù ÃAqà? ói) ÇÊÌÈ

Näqè Ü ƒr (qà)G?r (rçŽÉ ? bÎ) #?/ ÇÊÍÈ ûüÏ"\ã þ3Í»=J ø$`Ï 7# »9#ä

þ3Í»=J ø$`Ï 7# »9#ä þ ¡ ð/2 Nä´ Nä Š‰ ð ã#‹»d ÖÏ f ûù `Ï

ÇÊÎÈ ûüÏB ð¡ ã

آل عمران:۱۲۳-۱۲۵

او يقيناً چي الله په بدر کي تاسو ته نصرت او بريا درکړه په داسي حال کي چي تاسو کمزوري وئ، نو له الله نه ووېرېږئ تر څو مو شکر کړی وي.

کله چي تا مؤمنانو ته ويل: آيا دا درته کافي نه ده چي ستاسو رب مو په دريو زرو رالېږل شويو ملائکو مرسته وکړي؟

هو کې! که صبر او تقوی وکړئ او دوی په همدې شور ځوږ درباندي راشي، نو ستاسو رب به مو په پنځو زرو نښانمنو ملائکو مرسته وکړي.

يعني د صبر او تقوا په نتيجه کي به الله تعالی د دښمن له شمېر سره برابرې فرشتې ستاسو مرستې ته رالېږي، که د دښمن فوځ درې زره وي، نو الله به ستاسو مرستي ته درې زره ملائکي راولېږي، که پنځه زره شو، پنځه زره به راولېږي، که هغوی له شور ځوږ او مستۍ سره او ناڅاپي پر تاسو برید وکړي الله تعالی به هم ځانګړې ملائکي له خپلو خاصو نښانونو سره راولېږي، مه د دوی له شمېر نه وېره ولرئ او مه ئې له ظاهري شان شوکت نه.

همدا را ز فرمايي:

(qãB#ä šú ï%$(qçªù ÑšèB ’Î þ3Í‾Jß$’‹Î 7ì‘ Ó(qã©

É$Ÿã¥R$-qù (qç/Õ$ = ã"9$(rãÿ. šú ï%$É qè ’Î ’Åè™

¼ãqÏŠ‘r ®$(q%$© Ñ§Ÿ’Î š• ÏŒ Ç‼È 5$Z/ @à2 Ñèj‡B (qç/Õ$r

Ç‼È É$)èß$ ß/ï‰© ®$ c ‚ù ¼ãqÏŠ‘r ®$ Èï$±ç `Br

ÇÍÈ Í$Z9$>#‹ã `ƒÌÿ»3ü žc &r çq©èrãù Ñàö ÿ°Œ

الانفال:۱۲

هغه وخت چې ستا رب فرشتو ته وحي کوله چې زه درسره یم، نو هغه کسان ثابت قدمه کړئ چې ایمان ئې راوړی، ژر به د هغو خلکو په زړه کې وېره واچوم چې کافران شوي، نو سرونه ئې ووهئ او هر هر بند ئې ترې ووهئ.

دا د دې لپاره چې له الله او د ده له رسول سره ئې مخالفت وکړ او څوک چې له الله او رسول سره ئې مخالفت وکړي نو یقیناً چې الله سخت عذاب ورکوونکی دئ.

همدا دئ نو وئې څکئ او دا چې کافرانو لره د اور عذاب دئ.

د دې مبارکو آیتونو اساسي لارښووني دا دي:

- الله تعالی د بدر په جګړې کې ملائکو ته امر وکړ چې زه درسره یم، درومئ د مؤمنانو قدمونه ټینګ او عزم ئې مضبوط کړئ او په دوی کې صبر او استقامت راپیدا کړئ.
- مؤمنان دې ډاډه وي چې الله تعالی به حتماً د کافرانو په زړونو کې وېره او خوف اچوي، د هرې نښتې پایله د جنګیالیو په وېرې او زړه ورتیا پورې تړلې ده، هغه لوری به بریا ترلاسه کوي چې په ډاډه او مطمئن زړه سره د دښمن مقابله کوي او هغه لوری به له ماتې سره مخامخ کېږي چې وېره ئې په زړه کې راولاړه شوې.
- مؤمنانو ته ویل شوي چې د جګړې په مهال خپله ټوله توجه دې خوا

ته واړوئ چي د دښمنانو سرونه قلم کړئ او بندونه ئې قطعه کړئ.

- دا د دوی د هغه مخالفت سزا ده چي له خپل رب او د ده له پيغمبر سره ئې کړی، شديد العقاب رب به دوی ته ستاسو په لاس همدا سزا ورکوي.
- دا په دنيا کي د دوی پايله ده او په آخرت کي ئې ځای د دوزخ اور دئ.

ځينو مفسرينو هغو رواياتو ته اعتبار ورکړی چي وايي: فرشتو د بدر په جګړي کي مخامخ او عملاً برخه اخيستې ده او د کافرانو د سرونو او بندونو په وهلو کي ئې ونډه درلوده، ځينو نورو ويلي چي دوی دا کار د مجاهدينو په لاس کړی، خو ځينو نورو دا روايات د اعتناء وړ نه دي ګڼلي، ځکه چي نه د آيت الفاظ دا مفهوم افاده کوي او نه دا د الله تعالی سنت دئ چي د فرشتو په ذريعه د کافرانو مقابله وکړي، د قرآن د وينا له مخي فرشتې د عذاب نازلولو لپاره ګمارل کېږي، نه د دې لپاره چي د مجاهدينو په څنګ کي له کافرانو سره وجنګېږي، که داسي وی نو يوه فرشته د ټولي نړۍ د کافرانو د مقابلې لپاره کفايت کوي.

آيت په صراحت سره وايي چي د فرشتو دنده يوازي دا وه چي د مؤمنانو زړونه مضبوط او قدمونه ټينګ کړي. د الله تعالی سنت دا دئ چي کافرانو ته د مجاهدينو په لاس سزا ورکوي.

همدا راز فرمايي:

A“R&r šú üÏBs3Ø$ ’?ãr ¾ÏÎqß‘ 4?ã ¼çG^‹Å™ ª!$A“R& Sê

ãä“_ š• ï°Œr {rãÿ. šú ïï‰$ >¤ãr $d‡•? ó©#Šqãã_

ÇÏÈ ûïÍÿ»3ø$ التوبه:۲۶

بیا الله خپله ډاډېینه په خپل استازي او په مؤمنانو نازله کړه او هغه فوځونه ئې راولېږل چې تاسو نه لیدل او هغه کسان ئې تعذیب کړل چې کافران شوي وو او همدا د کافرانو سزا ده.

د احزابو د جګړې په ارتباط فرمایي:

šqãã_ tÃ3Zä!` óÎ) öNà6ø‹n=tæ «!$pJèÏR (#rãä.ø$#(#qãZtB#uä ûïÏ%©!$#‰š»ƒ

bqè=yJè? $JÎ ª!$b%Ÿ2 r $dšrs? óO©9Šqãã_r $tƒÍ óOÎgøŠn=tã $Zù™ö‘ù

ÇÒÈ #Ž•ÅÁt/ الاحزاب:۹

اې مؤمنانو! د الله هغه پېرزوینه درپه یاد کړئ چې کله د دښمن فوځونه تاسو ته راورسېدل نو په دوی مو سیلۍ او هغه فوځونه راولېږل چې تاسو نه لیدل او الله په هغه څه چې تاسوئې کوئ بصیر دئ.

دا آیت د احزابو هغې سختې نښتې ته ګوته نیسي چې د مسلمانانو په ضد ټول مخالفین یو ځای شوي وو، د قریشو تر مشرۍ لاندې پر مدینې د پرېکنده برید لپاره خوځېدلي وو، غوښتل ئې له مسلمانانو سره خپله ستونزه د تل لپاره حل کړي، مدینه دا د اسلام ستر او یوازنی مرکز ونیسي، مسلمانان ترې وشړي او داسې څوک پرې مسلط کړي چې د دوی

خوبښ او د اسلام په ضد د دوی ملګري وي، يهودانو او منافقينو هم دوی ته په جنګ کي د ملګرتيا ډاډ ورکړی وو، د عربو په تاريخ کي تر ټولو ستر فوځ د بريد لپاره چمتو شوی وو، مسلمانانو د مخامخ مقابلې توان په ځان کي نه لېدو، د يوه خندق په کيندلو سره ئې غوښتل د دوی مخه ونيسي، د اضطراب او پرېښانۍ حالت ئې داسي وو چي د ځينو زړونه پوړېدل، ځيني د الله تعالی د وعدو په اړه شکمن شول، ځينو تمنا کوله چي کاش په مدينه کي نه وی، ځينو د نفاق لاره غوره کړه او دښمن ته ئې د دوستۍ پيغامونه لېږل، الله تعالی دغه ستر فوځ په خپلو غيبي لښکرو مات کړ، سخته سيلۍ ئې پر دښمن مسلطه کړه، داسي چي آسونه او اوښان ئې تښتېدل، خيمې ئې ړنګي شوې، ديګونه ئې نسکور شول، له تېښتي پرته ئې بله چاره نه موندله، هغه ستر لښکر په څو شېبو کي خور وور شو، کله چي رڼا شوه او مسلمانانو د دښمن لوري ته وکتل هيڅوک ئې تر سترګو نشو، ډاګ ئې تش او سپېره وموند.

څوک چي په فرشتو ايمان لري او په دې باور وي چي الله تعالی د ده څارنه کوي او فرشتې د ده هره خبره او هر کار ليکي، هغه به په خپلو خبرو او په خپلو کړو وړوکي محتاط وي، د داسي څه له ويلو او کولو به ځان ساتي چي فرشتې ئې د ګناه په توګه د ده په عمل پاڼه کي ثبتوي.

ډېره عجيبه ده چي انسان دي هم په دې باور ولري چي د ده ښي او چپ اړخ ته داسي حساس او دقيق څارونکي ګمارل شوي چي هره شېبه، په هر حالت او په هر ځای کي د ده هره خبره اوري او د ده هر څه ګوري

او هغه ليکي، تر څو ئې په ليکلي توګه خبير او بصير خدای ته وړاندي کړي، هو سره له دې اعتقاده هغه د ګناه جرأت هم کوي!

همدا راز څوک چي له زړه نه په دې حقيقت باور ولري چي پدې عالم کي هر څه د الله تعالی په اراده او د الهي سننو سره سم، د هغو ملائکو په لاس ترسره کېږي چي د ټولو کارونو سمبالول ورته سپارل شوي، هغه به هيڅکله له پېښو او حوادثو مأيوس نشي، که څه هم په ظاهر کي خطرناکي او هيبت ناکي وي او د ده په ضرر، دا ځکه چي هغه په دې ايمان لري چي د دې عالم پېښي نه تصادفي دي او نه په خپل سر، هره پېښه د الله جل شأنه په اراده تر سره کېږي او خامخا د هغه تر شا کوم مصلحت او حکمت مضمر دئ.

په قضاء او قدر ایمان

د قضاء او قدر موضوع یوه له هغو مهمو اعتقادي موضوعاتو څخه ده چې ډېر بحثونه پرې شوي، د علماوو تر منځ ډېر اختلاف پرې راولاړ شوي، دښمنانو ډېر اعتراضات پرې کړي، ډېرو ته تر ټولو پېچلې موضوع بربېښېدلې، ځینو په دې اړه داسې څه ویلي چې موضوع ئې د توضیح په ځای مزید پېچلې کړې او خلکو ته ئې سوالونه او شبهات راپیدا کړي، ځینو په دې اړه له بحث کولو ممانعت کړی او ویلي ئې دي چې باید په مجمله توګه ئې ومنو، له ژور او تفصیلي بحث نه ډډه وکړو. مخکې له دې چې تفصیلي بحث ته ننوځو باید ووایو چې په مختصره توګه په قضاء او قدر د ایمان معنی دا ده:

- الله تعالی د هر انسان او هر مخلوق برخلیک له مخکې ټاکلی، دا برخلیک نه بدلېدونکی دئ، هیڅوک او هیڅ څه نشي کولی په دې کې بدلون راولي.
- انسان یوازې هغه څه کولی شي چې الله تعالی ورته مقدر کړي، الله تعالی ئې وغواړي او ده ته ئې د کولو توفیق ورکړي.

- د عالم له پيدايښته تر قيامته پورې چې کومې پېښې رامنځته کېږي، په لوح محفوظ کې ليکل شوې، هره پېښه به په خپل ټاکلي وخت او خپل ثابت ځای کې واقع کېږي.

کم علمه او د سطحي نظر خاوندانو ته په دې خبرو کې اشکال په نظر ورځي، گمان کوي چې د دې عقيدې له مخې بايد انسان داسې بې واکه، محکوم او مجبور مخلوق وګڼو چې په خپله خوښه او اختيار نه ښه کار کولی شي او نه بد، د خپلې دغې غلطې انګېرنې په اساس اعتراض کوي چې که د انسان برخليک او مقدرات له مخکې ټاکل شوي وي او په دې مقدراتو کې هيڅ ډول تغيير نشي راتلی، نو ولې به انسان د ښه يا بد عمل په سبب مکافات او مجازات کېږي؟!!

په مسلمانانو کې هم ځينې داسې دي چې د (تقدير) تر څنګ د (اختيار) منل ورته ګران برېښي او کله کله په دې اړه د داسې مغالطې مرتکب شي چې له هغې نه وتل او سمه لار موندل ورته محال شي. ځينې په هغو نصوصو استناد او استدلال کوي چې وايي: انسان خپله لار په خپله خوښه غوره کوي، د ده نېک او بد عمل د ده خپل انتخاب دئ، خوښه ئې د کفر لار او د شيطان ملګرتيا غوره کوي او که د ايمان لار او د الله تعالی بندګي، يوه ئې دوزخ ته بيايي او بله جنت ته، جنت د ده د نېکو عملونو بدله او دوزخ د ده د بدو عملونو سزا ده. او ځينې په هغو نصوصو تکيه کوي چې انسان د مقدراتو په وړاندې خاضع او تسليم ګڼي او مقدرات ثابت او تغيير نه منونکي. د قضاء او قدر په اړه چې کوم آيتونه او روايات راغلي،

په تعبیر کي ئې مسلمانان په درېو ډلو وېشل شوي:

۱. هغه چي انسان د مقدراتو په وړاندي داسي بې واکه، مجبور او محکوم مخلوق ګڼي چي برخلیک ئې له مخکي ټاکل شوی، دی ئې د بدلولو توان نه لري، د ده افعال او کړه وړه نه د ده د خپلي ارادې زېږنده دي او نه ئې د خپل ذاتي توان او ځواک محصول، اراده ئې د الله تعالی د ارادې تابع او ځواک ئې الهي توفیق دئ، دا ډله د جبریه په نامه نومول شوې. د دوی د عقیدې او باور خلاصه دا ده:

- انسان په خپلو افعالو کي خپلواک نه دئ.
- ځیني انسانان سعید او بختور او ځیني شقي او بد بخت پیدا شوي.
- ځیني انسانان د جنت لپاره پیدا شوي او ځیني د دوزخ لپاره،
- جنتي به خامخا د جنت کارونه کوي او دوزخي د دوزخ، نه دا خپل برخلیک بدلوی شي او نه هغه!
- که الله تعالی څوک جنت یا دوزخ ته لېږي دا پوښتنه نه شي ترې کېدی چي ولي؟ که ټول انسانان دوزخ ته ولېږي، ظلم ئې نه دئ کړی او که ټول جنت ته ولېږي بې عدالتي ئې نه ده کړې. دا ځکه چي ظلم هغه څه ته وايي چي څوک د بل په مال او حق تېری وکړي، انسانان ټول د ده مخلوق او دی ئې ټولواک دئ، د دوی په اړه هره پرېکړه د ده حق دئ.

۲- هغه چي د پورتنۍ ډلي په مقابل کي ده، انسان په خپلو افعالو کي مستقل او خپلواک ګڼي، د ده ټول افعال د ده د خپلي ارادې زېږنده بولي، د دوی له نظره جنت د مؤمن حق دئ چي خامخا ئې باید ترلاسه کړي او

دوزخ د کافر د بدو عملونو سزا ده چي باید ورسره مخامخ شي، دوی د مخکنۍ ډلي عقیده او مجبوروونکی تقدیر او برخلیک د الهي عدل خلاف ګڼي، دوی د قدریه په نامه یاد شوي، چي د باور خلاصه ئې دا ده:

- د انسان هر عمل په خپله د ده له لوري دئ، هم بد عمل په خپله خوښه کوي او هم نېک عمل، مخکنۍ ډله د انسان ټول افعال الله تعالی ته منسوبوي او دوی ټول انسان ته منسوبوي.
- جنت ته به هغه څوک درومي چي د جنتیانو عمل ئې کړی وي او دوزخ به د هغه چا ځای وي چي د دوزخیانو عملونه ئې کړي.

دا دواړه ډلي د خپلي عقیدې په ملاتړ کي په خاصو او ځانګړو نصوصو استناد کوي او د مقابل طرف د استناد وړ آیات تأویلوي او روایات ئې یا نه مني او یا ئې د آیتونو په څېر تأویلوي.

۳- د دغو دواړو ډلو په مقابل کي درېیمي ډلي منځنۍ لار غوره کړې، د انسان په نسبي اختیار او نسبي محکومیت باور لري. دوی د اهل سنت و جماعت په نامه یادېږي او د امت اکثریت جوړوي.

اهل سنت و جماعت په دې عقیده دي چي انسان نه مجبور مطلق دئ او نه مختار مطلق، بلکي په یوې محدودې کي د اختیار خاوند دئ، د دوی له نظره د انسان په اړه دا عقیده درلودل چي هغه په مطلقه توګه محکوم او مجبور دئ هم د واقع خلاف خبره ده، هم له څرګندو نصوصو سره متصادم او هم د الهي عدالت خلاف، عملاً ګورو چي انسان نه د جماداتو په څېر بې واکه او محکوم دئ او نه داسي فعال مایشاء چي هر څه ئې زړه

وغواړي وئې کړی شي، خبره داسي نه ده بلکي د ځينو کارونو د کولو واک او اختيار لري او د ځينو له کولو عاجز او ناتوانه، د همدغه واک او اختيار په وجه له هغه سره محاسبه کېږي، ده ته چي د کومو کارونو کول ممکن دي د هغوی له منځه د يوه انتخاب کولی شي، خو د ده په دې انتخاب چي کوم نتايج مرتب کېږي، دی ئې په خپله نه بلکي الله تعالی ئې پرې مرتب کوي، په دې لار کي چي دی له کومو لوړو ژورو سره مخامخ کېږي دا ټول د ده له واکه بهر شيان دي، که هغه مجبور او بې اختياره وی نو نه محاسبه ورسره صحيح وه او نه ئې مجازات، دا ځکه چي د هغه چا مجازات او تعذيبول د عدالت خلاف کار دئ چي د اختيار او واک خاوند نه وي او د هر کار په کولو اړ شوی وي، الله تعالی په خپلو بندګانو ظلم نه کوي، څنګه به هغه څوک تعذيبوي چي بل ګناه ته اړ کړی وي، الله تعالی خو د مجبوريت او اضطرار په وخت کي حرام کار هم انسان ته روا کړي.

جبريه د خپلي عقيدې د اثبات لپاره په دې آيت تر هر څه زيات استناد کوي:

Çİ È bqèJè? $Br /ßR)-{ ª! $ الصافات:۹۶

چي ترجمه ئې داسي کوي:

او الله هم تاسو پيدا کړي يئ او هم ستاسو عملونه!

يعني دا تاسو نه يئ چي خپل عملونه ترسره کوئ بلکي ستاسو عملونه هم د الله تعالی له لوري پيدا کېږي!! د خپلو عملونو پرېکړه تاسو نه کوئ الله تعالی ئې کوي!!

د دغې ژباړې او استدلال په اړه باید ووایو:

- دا ژباړه ناسمه او د آیت د مراد او مقصد خلاف ده. راشئ د دې آیت الفاظو ته لږ ځیر شو او وګورو چې د آیت دقیقه او سمه ترجمه کومه ده؟ دا په اصل کې د ابراهیم علیه السلام د هغې جامع وینا یوه برخه ده چې خپل مشرک قوم ته ئې کړې، په صحیح ترجمې او معنا ئې په هغه صورت کې سم پوهېدی شو چې دا آیت او ترې مخکنی یو ځای په پام کې ونیسو، د دواړو آیتونو ترتیب داسې دی:

ÇÏÈ bqèJè? $Br ö)={ ª! $r ÇÎÈ bqçÅ÷? $B brߑç?& A$%

الصافات: ۹۵-۹۶

وئې ویل: آیا د هغه څه عبادت کوئ چې تاسو ئې (په خپله) تراشئ؟ حال دا چې الله تعالی هم تاسو پیدا کړي یئ او هم هغه څه چې تاسو ئې جوړوي.

په مخکني آیت کې د دوی بتان د (ماتنحتون) په نامه یاد شوي او په وروستني آیت کې همدا (ماتنحتون) د (ماتعملون) په صیغه راغلي، یعني الله تعالی هم تاسو پیدا کړي یئ او هم هغه بتان چې تاسو په خپل لاس جوړ کړي.

دلته (ما تعملون) داسې دئ لکه په لاندې آیتونو کې چې راغلي:

$g9 Mĝù $V»èR& $Zƒ‰ƒ& M:Üã $B N§9 $Z) z $R& (•ƒ Ó9r&

ÇÊÈ bqãÎ»B یس: ۷۱

آيا دې ته ئې پام نه دئ کړی چې مونږ هغه څاروي ورته پيدا کړل چې زمونږ لاسونو جوړ کړي او اوس ئې دوی خاوندان دي.
او يا دا آيت:

ÇÌÎÈ brãà6 ô„ Ẍù& Ñǵƒ‰ƒ& ç=Ü ã $Br ¾ÍÌ J0 `Ë (qè2 Ùï

يس: ٣٥

ترڅو ئې مېوه او هغه څه وخوري چې دوی په خپلو لاسونو جوړ کړي، نو آيا شکر نه کوي؟!

د دې آيت (وَاللّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ) دا الفاظ (وَمَا تَعْمَلُونَ) داسي تعبيرول چې الله تعالی د انسان عملونه پيدا کوي، غلط تعبير دئ، صحيح تعبير ئې هماغه مخکنی تعبير دئ چې په يوه حديث کې هم داسي اشاره ورته شوې: الله تعالی صانع او مصنوع دواړه پيدا کړي، يعني هم ئې انسان پيدا کړی او هم هغه څه چې انسان ئې جوړوي، له دې آيت نه دا انتباه اخيستل چې انسان په خپل عمل کې هيڅ راز استقلال نه لري ډېره بې بنسټه انتباه ده.

همدا راز دا ډله په دې روايت ډېر استناد کوي:

عن عبدِ اللّهِ قال: «حدثنا رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم قال: إن أحدَكم يُجمَعُ في بطنِ أمِّه أربعينَ يوماً، ثم يكون عَلَقةً مِثلَ ذلک، ثم يكون مُضغةً مثلَ ذلک، ثمّ يَبعثُ اللّهُ مَلَكاً فيُؤْمرُ بأربع: برزقهِ وأجَله، وشقيٌّ أو سعيد. ثم ينفخ فيه الرُّوح. فوَاللّه إنّ أحدَكم ليَعملُ بِعملِ أهلِ النار، حتى ما يكونُ بينه وبينَها غيرُ باع أو ذِراع، فيَسبِقُ عليه الكتابُ، فيعمَلُ بعمل أهل الجنّة

فيدخُلها. وإن الرجل لَيعملُ بعملِ أهلِ الجنّةِ حتى ما يكونُ بينَه وبينها غيرُ ذراعٍ أو ذراعين، فيَسبِق عليه الكتاب، فيعمل بعملِ أهلِ النار فيدخلها».

رواه البخاري

له عبد الله رضي الله عنه روايت دئ چي رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم مونږ ته دا خبره وکړه: يقيناً چي ستاسو هر يو د مور په رحم کي څلوېښت ورځي رايوځای کېږي، بيا همدومره موده څوړند توکی وي، بيا همدومره موده ژوول شوې غوښي ته ورته وي، بيا الله تعالى يوه فرشته راولېږي او د څلورو شيانو (د ليکلو) امر ورته وشي: د ده رزق، اجل او دا چي شقي (بد بخت) به وي که سعيد(بختور)، بيا روح په کي پو شي، نو په الله قسم چي ستاسو يو کس به د دوزخيانو عملونه کوي، تر هغه چي د ده او دوزخ تر منځ به يوازي يو لاس (نيم گز) واټن پاتې وي، خو (د مقدراتو) ليک پاڼه به ئې پرې وړاندي شي، نو د جنتيانو عمل به وکړي نو ورداخل به شي او يقيناً چي يو کس به د جنتيانو عمل کوي، تر هغه چي د ده او جنت تر منځ به يوازي يو لاس (نيم گز) واټن پاتې وي، خو (د مقدراتو) ليک پاڼه به ئې پرې وړاندي شي، نو د دوزخيانو عمل به وکړي نو ورداخل به شي.

د دې روايت په اړه لاندي ټکي د پام وړ دي:

- قدريه دا او دې ته ورته روايات د حديث په توگه نه مني، نه ئې متن مني او نه ئې اسناد.
- دا د جبريه وو لپاره نه يوازي مستمسک نه شي کېدی بلکي د دوی د عقيدې په بطلان دلالت کوي، دا ځکه چي دلته جنت او دوزخ ته تگ د

انسان په عمل پوري تړل شوي او په کي ویل شوي: فیعمَلُ بعمل أهل الجنّة فیدخُلها: نو د جنتیانو عمل به وکړي او د همدې عمل په وجه به جنت ته داخل شي، فیعمل بعملِ أهلِ النار فیدخلها: نو د دوزخیانو عمل به وکړي او د همدې په سبب به دوزخ ته داخل شي.

- د فرشتو دا کتابت، کتابت بالحکم نه دئ کتابت بالوصف دئ، لیکنه ئې داسي نه ده چي دا دي سعید یا شقي وي، بلکي داسي ده چي دا به سعید یا شقي وي، دا ځکه چي کتابت ئې له خلقته مخکي نه بلکي له خلقت او په ده کي د روح له پو کېدو وروسته شوی او دا داسي ده لکه په یوې فابرېکې کي چي کومه دوا یا خوراکي توکی تولید شي او د فابرېکې مربوط هیئت د هغه له پاسه د دې خبرو د لیکلو هدایت ورکړي چي: د دې خصوصیات، ګټه او تاوان به څه وي، عمر ئې څومره او ترکومي نېټې وروسته خپل اصالت او خصوصیات له لاسه ورکوي او د استفادې وړ نه پاتې کېږي.
- له دې روایته یوازي دا خبره ثابتېږي چي د هر انسان په اړه به د فرشتو لیکنه رښتیا وخېژي او لکه چي دوی لیکلي همداسيَ به یا د خپل عمل په وجه دوزخ ته ځَي یا جنت ته. د دې روایت له هیڅ لفظ نه دا نه معلومېږي چي انسان بې اختیاره او مجبور پیدا شوی.

جبریه په دې روایت هم ډېر استناد کوي:

عن أبي هریرة أن النبي صلی الله علیه وسلم قال احتج آدم وموسی فقال موسی أنت آدم الذي أخرجت ذریتک من الجنة قال آدم أنت موسی الذي اصطفاک الله برسالاته وکلامه ثم تلومني علی أمر قد قدر علي قبل أن

أخلق   فحج آدم موسى.   رواه البخاري

له ابوهريره رضي الله عنه روايت شوی چي رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: آدم او موسی علیهما السلام په خپلو کي مناظره وکړه، نو موسی علیه السلام وویل: ته خو هغه آدم یې چي خپل اولاد دي له جنته وایستل او آدم علیه السلام ورته وویل: ته هغه موسی یې چي الله تعالی په خپل رسالت او کلام سره تا ته غوره والی درکړ، خو بیا ما په هغه کار ملامتوې چي زما له پیدایښته مخکي زما لپاره مقدر شوی وو! نو رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چي آدم علیه السلام؛ موسی علیه السلام پړ کړ.

د دې روایت په اړه لاندي خبري په پام کي ولرئ:

- دا روایت له بخاري نه علاوه د حدیث په نورو کتابونو کي هم راغلی، خو په الفاظو او راویانو کي له څه توپیر سره.
- جبریه وایي چي آدم علیه السلام د هغي مېوې په خوړلو اړ شوی، له مخکې د ده په تقدیر او برخلیک کي لیکل شوي وو چي دی دي حتماً دا مېوه وخوري، نو ځکه دی ملامت نه وو او موسی علیه السلام د اعتراض حق نه درلود.
- قدریه نه دا روایت مني او نه ئې اسناد صحیح گڼي. وایي: آدم او موسی علیهما السلام چېري له یوه بل سره لیدلي او دا مناظره کله او چېري واقع شوې؟ د دې ذکر نه په قرآن کي راغلی او نه په تورات کې.
- اهل سنت و جماعت د دې روایت په اړه د جبریه له تعبیر سره موافق نه دي او په دې تعبیر دا اعتراضات لري:

۱- په قرآن کي په ډېرو صریح الفاظو او په مکرره توګه آدم علیه السلام په دې کار ملامت کړی شوی، په خپله آدم علیه السلام او بي بي ئې هم دا کار ګناه ګڼي او له الله تعالی نه د معافي او مغفرت غوښتنه کوي.

۲- څنګه به الله تعالی له یوې خوا آدم علیه السلام ته د هغي مېوې د نه خوړلو امر کوي او له بلي خوا به ئې د همدې مېوې خوړلو ته اړ کوي؟ له داسي کاره خو یو شریف انسان هم ډډه کوي، څنګه الله تعالی ته د دې نسبت کوئ؟!!

۳- د آدم علیه السلام له څوابه دا معنا نه شو اخیستی چي هغه خپل ځان له ملامتیا برئ ګڼلی، دا ځکه چي په قرآن کي د ده اعتراف زمونږ مخي ته پروت دئ، له یوه روایت نه داسي تعبیر راایستل چي د قرآن له ګڼ شمېر آیتونو سره تصادم کوي، له قرآن او حدیث سره جفا او بې باکي ده، له دې روایت نه له دې پرته بل تعبیر نه شو کولی چي آدم علیه السلام موسی علیه السلام ته وویل: له جنته ستاسو ایستل خو زما کار نه وو، دا پرېکړه خو الله تعالی کړې، الله تعالی به ولي زما د غلطۍ سزا تاسو ته درکوي؟! او د هغه چا له شأنه خو داسي اعتراض کول ډېر لري دئ چي الله تعالی ورته د رسالت مقام او د کلام افتخار ورکړی وي!!

جبریه د قرآن په دغه آیت استناد کوي چي فرمايي:

ÇÈ šú üÏJ=»èø9$# >u‘ ª!$# uä!$t±o„ br& HwÎ) bruä!$t±n@ $tBur التکویر: ۲۹

او نه غواړئ تاسو (کوم څه) مګر دا چي الله د عالمونو رب ئې وغواړي.

په دې آیت کي یوې ډېري مهمي اعتقادي موضوع ته اشاره شوې،

داسي موضوع چي د مفسرينو ترمنځ د ډېرو ژورو او پراخو بحثونو باعث شوې او هغو خلکو ته ئې ډېري ډېري پوښتني راولاړي کړې چي له قرآني مفاهيمو سره آشنا نه دي، دوی وايي: که زمونږ مشيت د الله د مشيت تابع وي او تر څو د عالمونو رب نه وي غوښتي زمونږ اراده او غوښتنه بې تأثيره ده! تر څو الله نه وي غوښتي زمونږ په زړه کي نه کومه تلوسه او تمنا راولاړېږي او نه د کوم کار د کولو عزم او اراده، که خبره داسي وي چي مونږ څه غواړو او د کولو اراده او عزم ئې کوو، الله ئې زمونږ په زړه کي راولاړوي او مونږ د هغه کار کولو ته هڅوي، نو مونږ ولي بايد د داسي کار په اړه وپوښتل شو او د مکافات او مجازات مستحق وګڼل شو؟! تر څو ئې الله ونه غواړي مونږ ئې نه شو غوښتی، تر څو الله د کوم کار د کېدو اراده نه وي کړې مونږ ئې نه شو ترسره کولی، د هر څه غوښتنه او د هر کار د کولو اراده الله تعالی زمونږ په زړه کي اچوي، نو مونږ به ولي او په کوم دليل په کومي ګناه نيول کېږو؟!! دا موضوع د (قضاء او قدر) په بحث پوري تړلې يوه اعتقادي موضوع ده او دې پوښتني ته ځواب وايي چي آيا انسان (آزاد) او (مختار) پيدا شوی که (مجبور) او (محکوم)؟ آيا په خپلو کړو وړو کي له استقلال او خپلواکۍ برخمن دئ که د هغو مقدراتو په وړاندي محکوم دئ چي دی ئې په خپلو منګولو کي نيولی او د هر راز مخالفت او سرغړاوي امکان ئې ترې سلب کړی؟! او که د دې دواړو ترمنځ درېيمګړی حالت، نسبي آزادي او اختيار او نسبي محکوميت او مجبوريت؟ په دې مطلب د ښه پوهېدو لپاره په کار ده چي لومړی په دې موضوع پوري د تړلو

مفاهیمو په معنا ځان پوه کړو او بیا د دوی ترمنځ ارتباط او تړاو درک کړو او په پای کي د موضوع په حقیقت پوه شو. په موضوع پوري تړلې مفاهیم دغه دي:

قدر:

د قدر لغوي معنا اندازه، حد او توان دئ او د قضاء او قدر په مبحث کي په دې معنا راغلی چي الله تعالی هر څه په خاصه او معینه اندازه پیدا کړي، د مقدار لپاره ئې یو حد ورته ټاکلی، د ټولو شیانو د مقادیرو تر منځ ئې دقیق تناسب او تعادل رامنځ ته کړی، نه پرېږدي دا تعادل او توازن له منځه ولاړ شي، د توکیو ضروري مقدار کم یا زیات شي، د هر څه د پیدایښت، دوام او فنا لپاره ئې خاص اجل او نېټه ټاکلې، د هر څه د حرکت لپاره ئې د پیل او پای مسیر ټاکلی او هره پېښه په خپل ثابت وخت کي رامنځ ته کېږي.

نن ساینس همدغه خبره کوي چي د دې عالم د هر څه مقدار او اندازه ثابته او معینه ده، له ټولو هغو پرله پسې او مسلسل تحولاتو سره سره چي هره شېبه ئې هري خوا ته گورو، یو د تجزیې په حالت کي، بل د راټوکېدو په حالت کي، د یوه موجود شکل بدل شي او بل څه ترې جوړ شي، جامد په مایع او مایع په گاز بدل شي، خو له دې ټولو سره سره نه دا ثابت مقادیر بدلېږي او نه ئې ترمنځ تعادل او توازن، په عالم کي شته (تقدیر) نه بدلېدونکی دئ او په عالم کي ترسترگو کېدونکي تغییرات ئې نه شي بدلولی. که په دې (تقدیر) کي ډېر لږ بدلون او تغییر راشي او دا شته توازن او تعادل له منځه ولاړ شي، نه به د زمکي پر سر ژوند ممکن وي او نه به د

دې عالم دوام، هر څه به متلاشي کېږي او دا ټول کائنات به له منځه ځي!!
ساینس نن په جګ غږ اعتراف کوي چي د عالم هر توکی له پیدایښت نه تر زېږښت او مرګ پورې ثابت او معین مسیر پلی کوي..
په لاندنیو آیتونو کي قدر په دغه معنی راغلی:

þî $kE°q%ẞ $kŽÏi ‘£%r $kŽÏi 8•»/r $gÏiqù `Ï ÓÅ°r‘ $kŽÏi ©è_r

Ç‼È û,‡Ï$¡¡ =) £‡q™ Ç$ƒ& þè/ä

فصلت: ۱۰

او په هغې(زمکي) کي ئې غرونه ورباندي راپیدا کړل او برکت ئې پکي واچاوو او په هغې کي ئې د رزق غوښتونکو له غوښتني او اړتیا سره سم د رزق اندازه وټاکله.
یعني ټول هغه څه ئې پکي راپیدا کړل چي د زمکي ټول رزق غوښتونکي ورته ضرورت لري.
او یا فرمایي:

‘£% “Ï%©!$# ÇÌÈ 3“§q¡ù ,n={ “Ï%©!$#ÇÊÈ ’?ôãF{$# 7În‘ OóŸ$# ËxÎm7y™

ÇÌÈ 3“y‰gù

الاعلی: ۱-۳

د خپل اعلی رب نوم په پاکۍ سره یاد کړه. هغه چي (هرڅه) ئې پیدا کړل او برابر ئې کړل او هغه چي اندازه او هدایت ئې کړل.
لومړی آیت دوو مطالبو ته اشاره کوي:
الف: ستا پالونکی رب (لوړ) دئ، لوړ تر هر هغه څه چي په دې عالم کي

ستا تر سترګو کېږي، لوړ تر دې چې ستا په خیال، وهم او ګمان کې وګرځي، په دې پراخ عالم کې هیڅ څه هغه ته ورته نه شې موندلی.

ب: د خپل لوړ رب نوم په پاکۍ یادکړه، په څو معنا:

اولاً: پام چې د الله جل شأنه په اړه د بحث په دوران کې کوم عیب او نقص ورته منسوب نه کړې، الله تعالی تر دې لوړ دئ چې په ذات او صفاتو کې ئې څه کمی او عیب وي.

ثانیاً: الله تعالی په داسې نامه مه یادوه چې د ده له عظمت او شأن سره نه ښایي، الله تعالی غوره نومونه لري، په دغو غوره نومونو سره ئې یادوه، باید پوره محتاط وې چې د الله د یادولو او ذکر په وخت کې داسې نوم ونه کاروې چې د الله تعالی په شأن کې بې ادبي ګڼل کېږي، د الله ذکر خاص ادب او ځانګړی فرهنګ او قاموس لري، د ځان پاکوالی، د زړه حضور او د روح خشوع، د دې مقدس مقام آداب دي، څوک چې له دې پرته بل حالت ولري، بې ادبي ئې کړې، همداراز د ذکر په دوران کې هغه نومونه کارول چې له دې خاص او ځانګړي قاموس څخه نه وي اخیستل شوي، الحاد او له اصلي لارې کږېدل دي، څوک چې د مستۍ او بې خودۍ په حالت کې، له جذبې او ساز او سرود سره الله یادوي بې ادبي کوي، څوک چې الله د ساقي، صنم، دلبر، معشوق، پیرمغان او ... په نامه یادوي بې فرهنګه دئ، د الهي ذکر له قاموسه بې خبره او د الله تعالی د ذکر له آدابو بې برخې.

۲ـ ستا پالونکی رب همغه دئ چې دا ټول پیدا شوي ئې پیدا کړي، نه یوازې دا چې هغه ئې پیدا کړي بلکې (سم) ئې پیدا کړي، د دې عالم هر څه ښه،

ښاپسته، موزون او دقيق پيدا شوي، له يوې خوا د دوی (وجود او شته والی) په دې دلالت کوي چي حتماً يو (پيدا کوونکی) لري، له بلي خوا د دوی سم، دقيق او موزون خلقت په دې شهادت ورکوي چي (پيدا کوونکی) ئې (اعلی) او (لوړ) دئ. د هر څه پيداينښت له نشته پيل کړي، ورو ورو ئې کمال او د سموالي وروستي پړاو ته ورسوي. له (پيداينښت) او (تسويې) علاوه دوې نوري ځانګړتياوي هم د ده په مخلوقاتو کي ګورو:

الف: هغه ثابته او معينه اندازه چي د دوی په (مقدار) کي مراعات شوې.

ب: هغه لارښوونې چي د هر څه په فطرت او خټه کي اېښودل شوې.

د دې عالم خالق او پالونکي رب هر څه د ضرورت په اندازه پيدا کړي، نه تر ضرورته کم او نه زيات، هيڅوک نه شي کولی د دې پراخ عالم په غېږ کي کوم داسي (اضافي) او (غيرضروري) شی ومومي چي هسي او بې له کومي ګټي ئې دلته کوم (ځای) اشغال کړی!! همداراز نه شي کولی د داسي کوم څه نوم واخلي چي په دې عالم کي ئې ځای تش او خالي دئ، د دې عالم د توکيو په (مقدار) او د دوی ترمنځ (تناسب) کي چي کومه (اندازه) مراعات شوې دومره دقيقه ده چي په هغه کي ډېر لږ تغيير او تعديل د ټول عالم د متلاشي کېدو باعث کېږي!! هر شئ په خپل ځای او مقدار کي داسي دقيق پيدا شوی چي که له منځه ولاړ شي او يا ئې اندازه او مقدار کم او زيات شي، د ټول عالم بقا له ګواښ سره مخامخ کوي.

پالونکي رب چي هر څه پيدا کړی، هغه ته ئې لارښوونه او (تلقين) کړی چي دنده ئې څه ده او دلته به د خپل شتون په دوران کي کوم کوم

کارونه ترسره کوي، کوم خالي ځای به ډکوي، په کوم مسیر کي به خوځي، کوم نتایج به وړاندي کوي. مګر نه ګورئ چي لمر په خاص وخت کي له خاص ځایه راخېژي، په معین مسیر کي درومي، د یوې معیني مسافې له پلي کولو وروسته، په خاص وخت کي، په داسي ځای کي پرېوځي چي له مخکې ورته ټاکل شوی، خپل مأموریت ترسره کوي، تاسو ته رڼا او تودوخه درکوي، ستاسو، حیواناتو او نباتاتو اړتیاوو ته ځواب وایي، ستاسو په خدمت کي دئ، د دانې او مېوې په پیدایښت کي ممد او د رزق او روزي په درکولو کي درسره مرسته کوي، سپوږمۍ د شپې رابره کېږي، ستاسو تیاره شپې روښانه کوي او ستاسو لپاره په تیارو شپو کي روښانه او څرګند تقویم، چي د شپو ورځو حساب پرې معلومولی شئ.

ونې ګورئ چي شپه ورځ په کار بوختي وي، زیار باسي، مضر ګازونه جذبوي او ستاسو د اړتیا وړ اکسیجن تولیدوي، د زمکي له خاورو نه په خپلو نازکو جرړو سره هغه حیاتي مواد جذبوي چي ته ورته ضرورت لرې او د لمر د وړانګو په مرسته له دغو موادو تا ته ښایسته او خوندوري مېوې جوړوي.

د شاتو موچۍ ګورئ چي له دې وړوکتوب او نازکتوب سره سره څومره منظم او ښاېسته کور ځان ته جوړوي، داسي منظم کور چي د نړۍ ستر مهندسین ئې په ډېرو مجهزو وسایلو هم له جوړولو عاجز دي، له داسي توکیو ئې جوړوي چي د شاتو په څېر شی په کي تر اوږدې مودې خوندي او روغ رمټ ساتلی شي، په دې پوهېږې چي څنګه د خپلي خوښي

(ملکه) او (واکمن) ځان ته غوره کړي، د زور پاچايي نه مني، په ډېر ښه شان خپل وظايف په خپلو کي وېشي او دا استعداد لري چي په خپل ملک کي دقيق نظم پلي کړي، په کوم کي چي هم د دندو وېش عادلانه وي، هم د نظافت او صفايي خيال ساتل شوی وي او هم د پرديو او د هغو موچيو له ننوتو مخنيوی وشي چي له ناپاکو وزرونو او پښو سره د دوی پاک او صفا کور ته ننوتل وغواړي، د کور په دروازه کي حساس او هوښيار پهره داران ودروي او هر ننوتونکی څاري او يوازي په هغه صورت کي د ننوتو اجازه ورکوي چي (خپل) وي او (پاک ستره) وي، په دې پوهېږي چي څنګه د ګلانو عصاره وزبېښي او شات ترې جوړ کړي، داسي شات ترې جوړ کړي چي د کلونو کلونو په تېرېدو هم نه ګنده کېږي، د انسان د ډېرو بيماريو لپاره درمل دئ او انسان تر اوسه له خپل ټول مخکي تګ او مجهزو لابراتوارونو سره سره د هغه له توليده عاجز دئ، خو همدا وړه حشره ئې هم پيدا کولی شي او هم ئې تر اوږدې مودې صفا، ستره او روغ رمټ ساتلی شي!! چا به حتماً دې ته په غوږ کي ويلي وي چي څنګه والوزي، څنګه له هغه وروسته خپل کور ته بېرته راستنه شي او لار ورکه نکړي چي د ګلانو په لټه کي، په پراخي فضا کي څو څو کيلومتره لري ځي، بېرته راګرځي او له کومي اشتباه او غلطۍ پرته د خپل کور دروازه پيدا کوي!!

مونږ داسي مرغان هم مومو چي بچوني ئې هيڅکله خپله مور نه ګوري، مور ئې د زېږښت په وخت کي، په يوه خوندي ځای کي، څو پوړېزه ځاله جوړه کړي، داسي چي کافي نور او حرارت وررسېدی شي، په هري

برخي کي يوه هګۍ واچوي او خوا ته ئې د خپل بچوني اړتيا وړ کافي مقدار خوراک کېږدي، بيا د هري ځالي خوله وربنده کړي، دا د خپلو بچوښو له راوتو مخکي ومري، بچوني ئې له هګيو راووځي، په هماغه خوراک تر هغو ګوزاره کوي چي ستر شي او د الوتو جوګه، نو د ځالي خوله پرانېزي، بهر راووځي او د خپلې مور په څېر ئې ژوند او خوی او عادت وي او د ژوند په پای کي د خپلي مور په څېر ځاله جوړه کړي، هګۍ په کي واچوي، خولې ئې وربندي کړي او ومري. ووايئ: څوک دغو مرغانو ته چي خپله مور ئې نه ده ليدلې، معلم او استاد هم نه لري، لارښوونه کوي او ورته وايي چي ستا د پلار نيکه د ژوند طريقه دا وه؟! يقيناً چي الله تعالی هر څه پيدا کړي او هر يوه ته ئې د خپل فطرت او طبيعت مطابق لارښوونه کړې.

د عالم په ټولو مخلوقاتو کي يوازي انسان داسي مومو چي د هغو فطري لارښوونو تر څنګ چي د ده په ضمير کي ايښودل شوې هم مور ته شديداً اړ وي او هم مرشد او لارښود ته. له دې پرته نه سم ژوند کولی شي او نه کمال ته رسېدی شي.

د غرڅه بچی په دې پوهېږي چي څه وخت د واښو خوړل پيل کړي او د غرونو په پراخو لمنو او لويو دښتو کي، چي له راز راز بوټو ډکي وي، کوم بوټی وخوري او د کوم يوه له خوراکه ځان وساتي. خو د انسان (بچی) تر اوږدې مودې، نه شي کولی چي په خپل وړوکي کور کي ښه او بد وپېژني او مفيد له مضره بېل کړي، هم اور ته لاس غځوي او هم ډبره، لوټه او حتی زهر په خوله منډي. نه اور ته له ځان اچولو ډډه کوي او نه اوبو ته،

(لارښود) او مرشد ته اړتیا د ده د فطرت مقتضا ده.

ستا رب هماغه ذات دئ چي بوټي راشنه کوي، هماغه ذات چي په اراده ئې د زمکي له کلک او سخت پوټکي، نازک او ښاېسته بوټی راټوکېږي او هیڅوک د دغو رنگ رنگ بوټو په پیدا کولو کي د ده د فعل شریک نه دئ، همدا ستا رب دئ. ته زمکه وسپړې، مړه دانه په کي وکرې او ستا رب ئې د شنه او ښایسته بوټي په څېر راوباسي چي ژوندی دئ، احساس لري، وده کوي، د خپل نسل د دوام بند وبست کوي او څو دانې په عوض کي درکوي.

په بل ځای کي فرمایي:

[illegible]

[illegible]

یس:۳۸-۳۹

او لمر خپل تم ځای ته درومي، دا د پوه عزتمن ذات ټاکلې اندازه ده او سپوږمۍ ته مو منازل ټاکلي، تر هغه چي د خرما د ونې د زړې څانگي په څېر شي.

هم لمر ته د تلو راتلو مستقر او تم ځای ټاکل شوی چي په همدې معین او ثابت مسیر کي درومي او هم سپوږمۍ ته له مختلفو مراحلو او منازلو نه د تېرېدو مدار وضع شوی چي په همدې مسیر کي د حرکت په وجه ورو ورو وړېږي، ان تر دې چي د ووړوالي په وجه زړې څانگي ته ورته

شي او بیا له نظره پټه شي. دا هغه مقدرات او ټاکلې اندازې دي چي د پوه عزتمن او ځواکمن الله لوري وضعه شوې، همغه چي لمر سپوږمۍ د ده په اراده خوځي او شپه ورځ د ده په اراده ځي راځي.

او په دې اړه چي هر څه ئې د یوې ثابتي او ټاکلې اندازې سره سم پیدا کړي، فرمايي:

`ã ƒ Ï%9r #%9r õÏ, Gƒ Ó9r ÇÚ öR $ ÏN q»J¡¡ 9$ã ùa ¼ç9 "Ï%©!$

ÇËÈ #\ƒÏ%ø)s? ¼çn'£s)ù äóx« @à2 ,=zr Å7ù=ßJø9$'Îû Ô7ƒÎŸ ¼ã©

الفرقان:۲

هغه ذات چي د آسمانونو او زمکي پاچایي د ده ده، نه ئې زوی نیولی (چي د ده ځای ناستی شي) او نه ئې په واکمنۍ کي کوم شریک شته (داسي څوک هم نشته چي د زمکي او آسمانونو په اداره کي له هغه سره شریک وي) او هر څه ئې پیدا کړل او ځانګړې اندازه ئې ورته وټاکله.

په بل ځای کي فرمايي:

@ŸÈ_ Ï% ¾Íì÷Dr& àÎ»/ ©!$bÎ) ¼çµç7ó¡m qßgù «!$'?ã @©.uqtGƒ `Br

ÇÌÈ #Y'ôs% &äóx« Èe@ä3Ï9 ª!$

الطلاق: ۳

او څوک چي پر الله توکل وکړ نو هغه ورته کافي دئ یقیناً چي الله خپل کار ته رسېدونکی دئ (څه چي وغواړي ترسره کوي ئې) یقیناً چي الله هر څه ته یوه اندازه ټاکلې (د پیدایښت لپاره ئې، د پای لپاره ئې او د مقدار لپاره ئې).

همدا راز فرمايي:

[illegible]

[illegible] المرسلات: ۲۰-۲۳

آيا له سپکو کرکجنو اوبو مو پيدا نه کړئ. او آيا په مضبوط تمځي کي مو ځای په ځای نه کړ؟ تر يوې معلومي نېټې؟ نو وتوانېدو او همدا راز ښه توانېدونکي يو.

په دې آيتونو کي د بياژوندون د اثبات لپاره يو بل مضبوط دليل وړاندي شوی، د انسان د پيدايښت په څرنگوالي باندي استناد سره د بياژوندون امکان ثابتوي، په دې شرح:

الف: مگر تاسو مو د اوبو له يوه کرکجن څاڅکي پيدا نه کړئ؟ ولي مجدد خلقت درته گران او مستحيل برېښي؟

ب: آيا د (رحم) په تياره دنيا کي ستاسو استقرار او په هغه کي تر معيني نېټې او مودې ستاسو توقف او بيا مو له هغي تنگي او تيارې نړۍ د زمکي د سر پراخي او روښانه نړۍ ته راتگ، دا نه ثابتوي چي له يوې دنيا بلي ته انتقال مو يو ځل آزمويلی بيا به ئې هم آزمويئ؟ د زمکي په (رحم) او تنگي محدودي غېږ کي له توقف وروسته به د آخرت پراخي نړۍ ته درومئ.

ج: هغه ذات چي په دې وتوانېدو تاسو له يوه څاڅکي اوبو پيدا کړي، د مور په رحم کي مو ځای په ځای کړي او له هغي تنگي دنيا مو بلي ته راولي، آيا هغه به په دې لا ښه قادر او توانا نه وي چي بيا مو راژوندي

کړي؟ څنګه او په کوم دليل دا مجدد بعثت نه منئ او ترې انکار کوئ؟

له دغو آيتونو نه په ډاګه معلومېږی چي الله جل شأنه هر څه په يوه معينه اندازه پيدا کړي، د هر څه د مقدار او اندازې لپاره ئې ثابت حد ټاکلی، د ټولو مخلوقاتو د اندازې او مقدار ترمنځ ئې دقيق تناسب او تعادل رامنځته کړی، نه پرېږدي دا تعادل او تناسب ختم شي او د اشياوو مقدار کم يا زيات شي، هر څه ته ئې د خوځېدو لپاره ثابت مسير ټاکلی، د پيدايښت، دوام او فنا لپاره ئې معينه نېټه او اجل ټاکلی، هر څه به په خپل معين وخت کي ترسره کېږي.

نن ساينس په دې حقيقت چي قرآن څوارلس پېړۍ مخکي ويلی اعتراف کوي چي د کائناتو هر څه معين او ثابت مقدار لري، په دې عالم کي د ټولو تحولاتو بدلونونو او د يوې مادې په بلي د بدلېدو سره سره دا ثابت مقدار او د اشياوو ترمنځ تناسب او تعادل په خپل حال پاتې کېږي او په هغه کي هيڅ تغيير نه راځي. که په دې تناسب کي ډېر کم تغيير راشي، د دنيا په سر به د ژوند امکانات ختمېږی او د عالم دا موجوده نظم به متلاشي کېږي.

همدا راز ساينس په دې خبري اعتراف کوي چي هر څه له پيدايښت نه تر کهولت او زړښت او بيا تجزيې پوري ثابت مدار پلی کوي او معين عمر لري.

قضاء:

له قضاء نه هغه سنن او ضوابط مراد دي چي په ټول عالم او د کائنات په

هري برخي حکومت کوي، همغه چي مونږ ئې مظاهر په خپلو سترګو ګورو، ګورو چي هر څه د دغو سننو او ضوابطو په وړاندي محکوم او مقهور دي، هيڅ څه او هيڅوک له دې ضوابطو نه د سرغړاوي مجال نه شي ترلاسه کولی، په دې عالم کي هرکار د دغو سننو او ضوابطو مطابق ترسره کېږي، نه کوم ستر کار او نه کوم ووړ کار، نه کوم عادي خوځښت او نه پراخ او ستر حرکت، هيڅ څه دغو ضوابطو ته له کامل انقياد نه پرته نه شي ترسره کېدی، د عالم د هر ستر او ووړ توکي پيدايښت، ارتقا، د کمال اوج ته رسېدا، له هغه ځايه ئې د ضعف او ناتوانۍ په لوري د خوځښت پيل، په مرګ محکومېدا او خپل ځای بل ته پرېښودل، دا ټول د هغو سننو او ضوابطو مطابق ترسره کېږي چي دا عالم ئې په خپلو منګولو کي نيولی، د قرآن په قاموس کي دغه سنن او ضوابط د (قضاء) په نامه يادېږي.

انسان نن په دې حقيقت پوه شوی چي د دې پراخ او ستر عالم هر څه د خاصو قوانينو او ضوابطو په وړاندي منقاد دي او هر څه د دغو قوانينو مطابق ترسره کېږي، که دا د توکو پيدايښت دئ، په خپلو کي د عناصرو ترکيب دئ، د ژوو زېږېدا، وده، زړښت، مرګ او تجزيه کېدل دي، د شيانو حرکت، سرعت، راپرېوتل او ويښتل دي او که هر بل کار او هر حرکت، دا ټول د هغو ضوابطو مطابق ترسره کېږي چي ساينس ئې د (فارمول) په نامه يادوي، قرآن ئې د قضاء په نامه.

په قرآن عظيم الشأن کي قضاء اکثراً د فيصله کولو، امر صادرولو او پای ته رسولو په معنی راغلی لکه چي راځي:

M)7™ pJî. Ÿwq9r ïhŠi # îçz $u = »FÅ6 ߧÓ › qã$Y‹?#ä ß)9r

ÇÈ 5 ƒìãçzB 7 © ’Å¯ Nåk]r Nåz÷/ óÓà) 7Î¢ `B

هود: ۱۱۰

او بې شکه چي موسی ته مو کتاب ورکړ، خو په هغه کي اختلاف وکړی شو او که چیري ستا د رب هغه کلمه (پرېکړه، سنت او قضاء) نه وی چي مخکي (صادره) شوې نو حتماً به د دوی ترمنځ پرېکړه شوې وه او یقیناً چي دوی له هغه نه د بدگمانوونکي شک کي دي.

یعني که د الله هغه سنت او حکم نه وی چي تر یوې معیني نېټې یا د قیامت تر ورځې له دوی نه انتقام او د دوی تعذیب ځنډوي، نو د اختلاف کولو سره متصل به د دوی ترمنځ وروستۍ فیصله شوې وه او ظالمان به فوري تعذیب شوي وو.

له دې آیت نه معلومېږی چي الله جل شأنه له بنده سره په خپلې معاملې کي ثابت سنن لري، چي د هغه مطابق د ده کړو وړو ته سزا او جزا ورکوي، که څه هم هغه د الله په کتاب کي اختلاف کړی وي او د ده د استازي او پیغمبر مخالفت ته ئې ملا تړلې وي، داسي نه ده چي د مخالفت سره سم له کومي قاعدې او ضابطې نه پرته دوی مواخذه کړي او الهي عذاب پرې نازل شي.

همدا راز فرمایي:

ãó´ Î bqãÒ)ƒ Ÿw ¾ÏiïrŠ `Ï bqããô‰tƒ ûïÏ%©!$ (Èd,ysø9$Î ÓÅÒ)ƒ ª!$ur

ÇËÈ çŽÅÁ7ø9$# ßìŠÏJ¡¡9$# uqèd ©!$# bÎ) 		غافر: ۲۰

او الله په حقه سره فیصله کوي او هغه چي له الله پرته ئې (مرستي ته) رابلي په هیڅ شي قضاوت او فیصله نه کوي، یقیناً چي الله اورېدونکی لیدونکی ذات دئ.

یعني د الله جل شأنه قضاوت ا و فیصله په حق مبتني ده، هغه ته ټول حقایق څرگند دي، د خلکو ترمنځ چي څه تېرېږي هغه اوري او ویني، خو له الله نه پرته چي خلک کوم څه یا کوم څوک مرستي ته رابلي او په الوهیت او ربوبیت کي ئې له الله سره شریکوي، نه د پرېکړو او فیصلو صادرولو واگي او اختیارات دوی ته سپارل شوي او نه په کوم حق او واقعیت مبتني قضاوت کولی شي. د پرېکړو او فیصلو صادرولو اختیارات او واگي ټولي له الله تعالی سره دي او په دې کي هیڅوک له الله جل شأنه سره شریک نه دئ.

په بل ځای کي راځي:

¼yÇ%Ÿ Ÿxy_r& #Ó|Ós% ¢OèO &ûüÏÛ `ÏiB Nä3s)n=s{ “Ï%©!$# uqèd

ÇËÈ brçŽtIôJs? óOçFRr& ¢OèO 		الانعام: ۲

دی هغه ذات دئ چي تاسو ئې له خټي راپیدا کړئ، بیا ئې د ثابتي نېټې پرېکړه وکړه (د مرگ لپاره ئې معینه نېټه وټاکله) او (د قیامت د ورځي)

ثابته نېټه له ده سره ده (دا نېټه ئې له ځان سره ساتلې او چا ته ئې د هغې علم نه دی ورکړی)، بیا تاسو (سره له دې د بعثت په اړه) شک کوئ.

له دې آیت نه معلومېږي چې د پېښو او کارونو ترسره کېدو لپاره ثابتي نېټې وضع شوي، الله جل شأنه د دې پرېکړه کړې چې کوم کار کله ترسره شي؟

همدا راز له دې آیت نه معلومېږي چې کېدی شي ځیني پېښي داسي وي چې انسان د هغه د وقوع د نېټې په اړه نسبي علم تر لاسه کړي، خو د قیامت د قیام نېټه یوازي الله ته معلومه ده.

`ä ¼çn9 Âqä)/ $JRîù #\Ü& óÓ% #Œîù ãM‹Üãr ¾Çtã “ Ï‰$sqè

ÇÏÑÈ ãäqä3uŠ غافر: ۶۸

دی هغه ذات دئ چې ژوندی کوي او وژني (د ژوند او مرګ پرېکړه د ده له لوري ده) او چې کله د کوم کار پرېکړه وکړي، نو خبره دا ده بله نه ده چې ورته وایي: وشه! نو کېږی (د کوم کار د ترسره کېدو چې اراده وکړي ورته امر کوي چې: وشه، نو له ځنډ نه پرته هغه کار تر سره کېږي).

د قضاء اقسام:

قضاء دوه اړخه لري: تکویني قضاء او تشریعي قضاء.

تکویني قضاء:

کوم سنن او ضوابط چې په دې کون او عالم کي وضع شوي، ټوله هستي د هغه مطابق عیاره شوی او هر څه د هغه مطابق ترسره کېږي، دې ته

تکویني قضاء وايي، دا ثابت سنن دي چي نه بدلېږي او الله جل شأنه د هغه د بدلون او تغيير واک او توان هيچا ته نه دئ ورکړی.

لکه چي قرآن فرمايي:

ÇËÌÈ Wx/Ï‰ö7s? «!$# Ïp¨ZÝ¡Ï9 y‰ÅgrB `s9ur الفتح: ۲۳

او د الله سنت ته بدلون نه شې موندلی

قرآن د دې تکویني قضاء په اړه فرمايي:

$dyg»|Á)s% £`ßg9Ò)sù ÏN#uq»yJ¡ ì7y™ ’Îû 4ym÷rr&ur ÏûøtBöqtƒ ’Îû ¨ä.r& $yJ¡9$# $oYƒy— $Ή9$# ÇìÈ

ÉOŠÎ=yèø9$# ÍƒÍ•yèø9$# ㍃ωø)s? y7Ï9ºsŒ 4 $ZàøÏ÷mur yxŠÎ6$|ÁyJÎ/ $u‹÷R‘‰9$# uä!$yJ¡¡9$# $¨Zƒy—ur

ÇÊËÈ فصلت: ۱۲

نو وئې ګرځول اوه آسمانونه، په دوو ورځو کي او په هر آسمان کي ئې د هغه د کار (د څرنګوالي او تدبير په اړه) وحي وکړه او د دنيا آسمان مو په څراغونو (رڼو ستورو) سره ښايسته کړ او د هغه خاص حفاظت او ساتنه مو وکړه، دا د پوه عزتمن ذات ټاکنه او تقدير دئ.

له دې لحاظه د زمکي او آسمانونو هر څه د دې الهي قضاء په وړاندي منقاد او تسليم دي او له همدغو ثابتو سننو نه طوعاً او کرهاً اطاعت کوي، لکه چي قرآن فرمايي:

Äß ötã $ygs9 ÏN$yJ¡¡9$# ’Îû `B N=ó™r& ã&s!ur šc qäóö7tƒ «!$# Ç`ƒÏŠ uŽöxÿsùr&

ÇÑÌÈ šc qã_ ëõŠïhøÎ r $tБöŸ2 r $ŸãöqÛ

آل عمران:۸۳

نو آیا د الله له دین نه پرته بل (دین) لټوي، حال دا چي ده ته د آسمانونو او زمکي هر څه طوعاً او کرهاً (که غواړي که نه غواړي) تسلیم او منقاد دي او د ده لوري ته ګرځول کېږي.

یعني په داسي حال کي چي د زمکي او آسمانونو هر څه د الله جل شأنه د تکویني سننو چار او ناچار اطاعت کوي او هیڅ څه له دغو سننو او ضوابطو نه سرغړونه او مخالفت نشي کولای، په ټول عالم کي د الله تکویني احکام په مطلق ډول حاکم او نافذ دي، خو کافران غواړي د الله له دین نه پرته بل دین ځان ته غوره کړي او د خپل ژوند په هغو برخو کي چي الله دوی ته هلته د څه کولو او نه کولو اختیار ورکړی، غواړي د الله خوا د رالېږل شوي دین او تشریعي احکامو نه مخالفت وکړي او ځانته بل دین غوره کوي؟!!

د زمکي او آسمان هر څه الله ته تسلیم دي، د ټولو دین اسلام دئ، هغه څه کوي چي الله پرې ګمارلي، په همغه لار درومي چي الله ورته ټاکلې، لمر، سپوږمۍ، ستوري په خپل خپل مدار کي خوځي، په خپل خپل وخت او له خپل خپل ځای نه راخېژي او پرېوځي، وني، بوټي او حیوانات د خپل فطرت مطابق په خپل کار لګیا دي، په ټولو مخلوقاتو کي یوازي کافر او عاصي انسان دئ چي د الله له دین نه پرته د بل څه په لټه کي شي، هم د الله د دین په نسبت کافر شي او هم د خپل فطرت په نسبت، دی ستر باغي

دئ، له هغه دين نه ئې بغاوت کړی چي د زمکي او د آسمان د هر څه دين دئ.

ساينس ته اوس دا خبره جوته شوې چي په دې عالم کي هر څه د معينو ضوابطو او قواعدو سره سم ترسره کېږي، حرکت، سرعت، شتاب، ويشتل، سقوط، د عناصرو ترمنځ ترکيب، د موادو او مرکباتو پيدايښت، زړښت او بېرته تجزيه، ټول د ثابتو او تغيير نه منونکو قواعدو سره سم، سرته رسي، نن ساينس دا ثابت سنن د فورمولونو په شکل کي توضيح کوي.

تشريعي قضاء:

هغه احکام چي د انسان لپاره وضع شوي او انسان ورباندي مکلف شوی چي هغه مراعات کړي او خپل ژوند د هغه مطابق عيار کړي، دې ته تشريعي قضاء وايی: لکه چي قرآن فرمايي:

bq3ƒ b& #•B yãèqß ‘r ª! $Ó|Ó% #Œ|Î pZBs3 Ÿwr 9Bs3 b%. $Br

W=Ê |@|Ê ô‰)ù ¼ãqß ‘r ©!$ÄÈ è÷ `Br Nöd•B& ôÏB äo•Ïz$#ø9

ÇÌÏÈ $Y•ÎB الاحزاب:۳۶

او نه با ايمانه نارينه او نه مؤمني ښځي ته نه ښايي چي کله الله او د ده رسول د کوم کار فيصله وکړي، بيا دي دوی ته په خپل دې کار کي څه اختيار او واک وي (بيا له دوی نه اختيار سلب کېږي او مکلف دي چي

خامخا به د پرېکړې په وړاندي انقياد کوي) او چا چي د الله او د ده له رسوله عصيان او سرغړونه وکړه نو يقيناً چي په ښکاره ضلالت سره بې لاري شو.

د تشريعي قضاء سنن او احکام د انسان د ژوند د هغو برخو د تنظيم لپاره وضع شوي چي هلته انسان ته د تصرف نسبي آزادي او اختيار ورکړی شوی، هلته انسان کولی شي له دوو لارو نه يوه په خپله خوښه انتخاب کړي.

اراده:

د هوډ، عزم او قصد په معنا ده او په دې مبحث کي دا مفهوم افاده کوي چي د دې عالم هر څه د (قضاء او قدر) مطابق او د الله تعالی په اراده ترسره کېږي، خبره يوازي دا نه ده چي د کائنات له پيداښته وروسته او په هغه کي د سننو او مقدراتو له وضع کولو وروسته، د دې عالم هر کار په خپله او له دغو سننو سره سم، د الله له تصرف او پرېکړي پرته سر ته رسي، داسي نه ده چي دا عالم خپلي مخي ته پرېښودل شوی وي او پېښي په خپل سر او د دغو ضوابطو او فورمولونو مطابق او د طبيعي بهير په څېر رامنځ ته کېږي، برعکس خبره داسي ده چي که څه هم هر کار، هر خوځښت او هر بدلون او تحول د خاصو سننو او ضوابطو مطابق ترسره کېږي خو پيل او پای ئې د الله په اراده او إذن وي، دا الله دئ چي په لحظه او هره شېبه ئې اداره کوي، جهت او مسير ورته ټاکي او خاص نتايج پرې مرتب کوي. خو بايددې پوښتني ته ځواب پيدا کړو چي په داسي حالت کي د

انسان د نسبي استقلال او آزادۍ او له دوو لارو او دوو بدیلونو څخه د یوه په انتخاب کي د ده د اختیار معنا څه کېدی شي؟ چي دلته د هر څه او هر کار لپاره له مخکي مقادیر او مقدرات ټاکل شوي، ثابت او تغییر نه منونکي سنن او ضوابط په ټول عالم حکومت کوي او هر کار د الله په اراده ترسره کېږي، دا باور خو د هر ډول خپلواکۍ او استقلال مجال ختموي او له انسان او د عالم له هر څه نه مجبور او مقهور مخلوق جوړوي!!

د ارادې معنی قصد او د یوه کار د سرته رسولو عزم او تصمیم دی لکه چي قرآن فرمایي:

ÇÑÈ ãqãŠù ` ä¼ç9 Aqà/ b&$ºø© Š#'&#Œ) ÿçŠ&$JR) يس:۸۲

یقیناً چي د ده کار داسي دئ چي کله د کوم څه اراده وکړي نو ورته وایي: شه! نو (هغه له ځنډه پرته) کېږي.

د دې عالم هر کار، د قضاء او قدر سره سم او د الله جل شأنه په اراده ترسره کېږې، داسي نه ده چي الله جل شأنه د عالم له پیدایښت نه وروسته او په هغه کي د هر څه د مقدار له ټاکلو او د سننو او ضوابطو له وضع کولو وروسته دا عالم او کارونه ئې خپلي مخي ته پرېښی وي او پرېښي ئې په خپل سر، له دغو ضوابطو سره سم د یوه طبیعي بهیر، جریان او تسلسل په شکل تر سره شي، بلکي د هر کار سرته رسېدل که څه هم د الهي ثابتو سننو سره سم وي، خو د الله په اراده شروع کېږي، د هغه په اراده پای ته رسي او هغه وربانډي نتائج مرتب کوي. لکه چي قرآن عظیم الشأن په دې ارتباط د انسان د مرګ په اړه فرمایي:

$Br b$Ÿ2 ÿZï G§ b& ?3 NqB ž vĵ î ëó È$ « Ï ‹F Y$ sB W§_

آل عمران:۱۴۵

او هیڅ نفس ته نه ښايي چي ومري، مګر د الله په اذن او ارادې سره، په لیکل شوې او ټاکلې نېټې.

یعني د انسان د مرګ لپاره ثابته نېټه ټاکل شوې، د اجل دا ثابته نېټه مخکي له مخکي لیکل شوې او د انسان مرګ په همدې لیکلې او ټاکلې نېټې د الله په اذن او اراده واقع کېږي.

همدا راز فرمايي:

$B & ¹ $ > Ë` B Ã Š6 7 p î ’ $ F ô Ç r Ÿ î p &R ã Å a 3 N ĵ vž Î ’ 2 Å G » 5

الحدید: ۲۲ Ë` 6% è b& R Ž& d$ ĵ b Œ ï • š ã ? ’$ « ‚ Å • ž È Ë Ç

هیڅ مصیبت په زمکه او په خپله تاسو کي نه پرېوځي مګر دا چي په کتاب کي (لیکل شوی)، مخکي له دې چي پیدا ئې کړو، بېشکه چي دا (کار) الله ته آسانه دئ.

خو په بل ځای کي د مصیبت د نزول په ارتباط دا برخه هم راځي چي هر مصیبت د الله په اراده او اذن نازلېږي لکه چي فرمايي:

$B & ¹ $ > Ë` B Ã Š6 p ĵ vž î ëó È$ « rB` ã s B Ë` . Î$ « ö ‰ Ÿ ù 6 ç ¼

التغابن:۱۱ $! ª î a è « ó ä æ Î š Ò È Ç

هیڅ مصیبت نه نازلېږي مگر د الله په اذن او اراده او څوک چي په الله ایمان راوړي هغه ئې زړه هدایت کړي او الله په هر څه پوه دئ.

له دې آیتونو نه په څرگنده معلومېږی چي د هري پېښي وقوع او د هر مصیبت نزول د الله له سننو سره سم، د مخکي لیکل شوې پرېکړې مطابق او د الله جل شأنه په اراده او اذن ترسره کېږي.

لوح محفوظ:

الله جل شأنه چي په دې عالم کي کوم سنن او مقدرات وضع کړي او د دې سننو او مقدراتو مطابق چي د زمکي له پیدایښت نه تر قیامته پوري کومي پېښي تر سره کېږي، ټول ئې په کامل او مفصل طور په لوح محفوظ کي ثبت کړي، که د تکویني قضاء مطابق په دې عالم کي څه تحول او بدلون راځي او که انسان د خپلو اختیاراتو په محدوده کي څه کوي، ټول مخکي له مخکي هغه الله په لوح محفوظ کي ثبت کړي چي عالم بالغیب دئ، حاضر او غائب، ماضي او مستقبل، نږدې او لري، هغه ته برابر او یو شان دي، په خپل غیبي او کامل علم سره پوهېږي چي هر انسان به بېل بېل د خپلو اختیاراتو نه په استفادې سره څه کوي؟

دا په لوح محفوظ کي د راتلونکو پېښو او د انسان د کړو وړو په اړه لیکنه، د انسان اختیارات نه سلبوي او هغه په یوه مجبور، محکوم او بې واکه موجود نه بدلوي. انسان ته چي کوم اختیارات ورکړی شوي او د ده په اړه کوم سنن او ضوابط وضع شوي او د هغه مطابق الله جل شأنه ورسره معامله کوي، دا هم په لوح محفوظ کي ثبت شوي. له دغو سننو څخه یو هم

دا دئ چي انسان ته نسبي آزادي او واک ورکړی شوی، کولی شي په خپله خوښه د ښېگڼي او بدۍ له دوو لارو څخه یوه غوره کړي، د ده د آزادۍ او د انتخاب قدرت، د هماغه مقدراتو او ضوابطو مطابق ده چي الله جل شأنه مخکي له مخکي وضع کړي او په لوح محفوظ کي ثبت دي.

کوم ښه یا بد عمل چي انسان د الله تعالی په توفیق، له الهي سننو او ضوابطو سره سم او له هغه نسبي آزادۍ او واک نه په استفادې سره چي الله ورکړی، کوي او الله جل شأنه کوم نتائج د ده په کړو وړو مرتب کوي، ټول الله تعالی ته د غیبي علم په رڼا کي څرگند دي او په کتاب کي ئې مخکي له مخکي لیکلي، د مثال په توگه: دوا د انسان په معالجې او تداوي کي اثر لري، لکه چي په حدیث کي راځي: الله جل شأنه هري بیمارۍ ته دوا پیدا کړې. الله جل شأنه چي د هري بیمارۍ لپاره کومه دوا پیدا کړې، طبعاً له هغې نه په استفادې سره انسان نوموړې بیماري معالجه کولی شي، دا د یوې بیمارۍ معالجه په یوې خاصي دوا سره له الهي مقدراتو سره سم ترسره کېږي او د دوا د عدم استعمال په نتیجه کي، د بیمارۍ تشدید هم د الهي مقدراتو مطابق رامنځته کېږي، خو الله جل شأنه چي د کوم بیمار کس د انجام په اړه څه لیکلي، ټول هغه عوامل ئې مراعات کړي چي د دې بیمار د انجام په ټاکلو کي اثر لري، لکه دا چي: کوم امکانات به ئې په واک کي وي؟ په کومه مرحله کي به ژوند کوي؟ آیا د دې بیمارۍ ضد دوا تر لاسه کولی شي که نه؟ او په دې ترتیب به د ده پای او عاقبت څه وي؟ الله جل شأنه ته دا ټول عوامل د خپل غیبي علم په اساس روښانه دي، د دغو ټولو

په رڼا کي ئې د ده د عاقبت په اړه څه ليکلي.

د قرآن او احاديثو په رڼا کي دا حقيقت زموږ مخي ته راځي چي مقدرات ثايت او نه بدلېدونکي دي خو انسان کولی شي له يوه تقدير نه بل ته ولاړ شي، دا همغه خبره ده چي عمر رضی الله عنه د يوه سفر په دوران کي يوه صحابي ته کړې وه، دوی ته اطلاع ورکړی شوې وه چي په وړاندي کلي کي وبا خوره شوې، عمر رضی الله عنه فيصله وکړه چي د رسول الله صلی الله عليه و سلم له لارښووني سره سم وبا وهلي سيمي ته داخل نشو، ځينو وويل: آيا له تقديره تښتو؟! هغه په ځواب کي وفرمايل: نه؛ له يوه تقدير نه بل ته درومو.

د دغو نصوصو څو بېلگي دا دي:

- پيغمبر عليه السلام فرمايي: دعاء د مصيبتونو په ردولو کي اثر لري.

يعني الله جل شأنه چي کوم فرد يا قوم ته د هغه د کړو وړو په وجه کوم مصيبت مقدر کړی، که هغه توبه وکړي، خدای ته رجوع وکړي، الله ته دعاء وکړي او له هغه نه مرسته وغواړي، الله جل شأنه دا مقدر شوی مصيبت مسترد کوي.

لکه چي قرآن فرمايي:

$B Ÿ‰è/ .`Ë 3“ %ų$r ÏM»ZÉ9$S `Ë $Z9ø’R& $B bqß3ę$ƒ ûïÏ%©!$b]

šc qãè»=9$Sãĵèùr ª! $Sãĵèù 7Í»9ré É »GÅ9$S’Î Ä $Z=Ï ŗY•/

ÑŽõæ Ûü qê šœ í»9rê {qãr/r {qß=ô &r {q/$? ûïï%©$ž]) ÇÊÎÈ

ÇÊÏÈ ÞŠïm§9$ Ü #$ÇG9$$R&r البقره: ۱۵۹-۱۶۰

له څرګندو آیتونو نه چي مونږ کوم څه نازل کړي، څوک چي دا پټوي، وروسته له هغه چي مونږ خلکو ته په کتاب کي بیان کړي، نو یقیناً چي په دغو کسانو هم الله لعنت وایي او هم هر لعنت ویونکی پرې لعنت وایي.
مګر هغه چي توبه او رجوع ئې وکړه او خپل کړه ئې اصلاح کړل او بیان ئې کړ، نو د دوی توبه به قبوله کړم او زه خو یقیناً چي ډېر مهربان توبه منونکی یم.

دلته هغو دین په دنیا خرڅوونکو ته اشاره شوې چي حق پټوي او په دې سره د فساد او فتنو خورولو باعث ګرځي، د دوی دا حق پټول د الله په دین کي دومره ستره ګناه ګڼل شوې چي د الله، ملائکو او ټولو خلکو د لعنت وړ ئې ګڼي، خو که دوی له دې جرم نه توبه وکړي، هغه فتنې او فسادونه چي په همدې پټولو سره ئې راولاړ کړي هغه اصلاح کړي او پټ کړي حقایق بیان کړي، یوازي په دې صورت کي الله تعالی د دوی توبه مني، له دې پرته که په خپل مخکني حالت کي ومري نو همداسي به د تل لپاره په لعنت کي پاتې وي. دلته ګورئ چي د توبې قبلېدو لپاره درې شرطونه اینسودل شوي:

- له خپلي ګناه نه بېرته راګرځېدل او الله ته مخه کول،
- د حق په پټولو سره چي کوم فساد رامنځته شوی، د هغه اصلاح او

جبران،

- او پټ کړي حقايق بيانول.

گورئ هغه کسان چي د حق پټولو په وجه د الله جل شأنه له خوا رټل شوي او د لعنت وړ گرځېدلي، د توبې، اصلاح او د حق څرگندولو په وجه له دې عذاب نه ژغورل شوي د دوی سابقه تقدير او انجام بدل شوی.

- د احد په جنگ کي چي الله تعالی د پيغمبر عليه السلام له يارانو سره د مرستي وعده کړې وه، ملائکي ئې د دوی مرستي ته راولېږلې، الله تعالی دوی ته د صبر او تقوی په وجه پر کفارو غلبه او فتحه ورکړه؛ خو وروسته چي ځينو له هغو اصولو او ضوابطو نه عدول وکړ چي د فتحي او بري لپاره مقدر شوي او د ماتې او ناکامۍ عوامل د دوی په ډله کي راپيدا شول، الله جل شانه د دوی فتحه او بری په ماتې او ناکامۍ بدل کړ.

لکه چي قرآن فرمايي:

#Œ‌Ĵ #_ L̈m ¾ïìŘőî NġRq•¡ ß ? őĵ ÿç‰ ãr ª! $ßNà6 %‰ ¹ ô‰)9r

$B Nã1‘& $B Ÿ‰è/ .`ÏB Mçžá ãr ÌøŒ$ ’Î NŠçã“»Y?r ÓŠçÏ±ù

o•Åy $%ƒÌã`B Nà6 ŸÏBr $‹R‰9$%ƒÌã`B Nà6 ŸÏB šc qŠÅê

@ôÙ ù rê ª! $r Nà6 Yã $ÿã ô‰)9r NŠîFçÏ NŠã Nà6 ù• ¹ Sê

ÇÊÎÈ ûüZÏB÷sßJ9$’ ?ã آل عمران:۱۵۲

او یقیناً چي الله خپله وعده درسره رښتیني کړه، هغه وخت چي د الله په حکم مو دوی نیول او وژل، تر هغه چي بې زړه شوئ او په هغه کار کي مو په خپلو کي نزاع وکړه او له هغه وروسته مو نافرماني وکړه چي تاسو ته ئې ستاسو محبوب شیان دروښودل، له تاسو نه ځینو دنیا غوښته او ځینو مو آخرت غوښتو، بیا ئې له دوی نه راوګرځولئ، تر څو مو وآزمویي او یقیناً چي تاسو ته ئې عفو وکړه او الله خو پر مؤمنانو د فضل څښتن دئ.

یعني الله تعالی له تاسو سره خپله وعده ترسره کړه، تاسو ته ئې بری درکړ، دښمن مو پسي اخیستی وو، یو په بل پسي مو نیول او وژل، دا لړۍ تر هغه روانه وه چي تاسو بې زړه توب وښود، په خپلو کي مو اختلاف وکړ، له هغه وروسته چي غنایم مو تر سترګو شول د پیغمبر هدایات او اوامر مو له پامه وغورځول او بالآخره د هغو په څنګ کي چي آخرت لټوي داسي کسان هم راپیدا شول چي د غنیمت په لټه کي وو، نو خود به ستاسو فتح په ماتې بدلېده او الله تعالی به خپله مرسته متوقف کوله او د دښمن له تعقیب نه به پاتې کېدئ، خو دا هم د الله یوه آزموینه وه، الله دا غلطي معاف کړه، که دا الهي عفوه ستاسو په حال نه وی شامله شوې معلومه نه ده چي له کوم بد عاقبت سره به مخامخ شوي وئ، الله پر مؤمنانو باندي د فضل خاوند دئ.

- د آدم علیه السلام د پیدایښت او په جنت کي د ځای په ځای کېدو او بیا له هغه نه د وتلو په کیسې کي هم قرآن عظیم الشأن دا حقایق ښه څرګند کړي، داسي چي:

۱- آدم علیه السلام په زمکه کي د خلیفه په توگه پیدا کړی شو، د خلافت د دندي د ترسره کولو لپاره د دې عالم هغه ځواکونه ده ته منقاد کړی شول چي د عالم د امورو د سمبالولو دنده په غاړه لري، ملائکي ده ته په سجده شوې، یعني ده ته به منقادي وي او د ده مرسته به کوي.
۲- خو شیطان د ده مخالف او د ده د بې لاري کولو په لټه کي.
۳- د آدم علیه السلام د اوسېدو اصلي ځای جنت دئ خو د ده مخالف ځواکونه هڅه کوي دی له جنت نه محروم کړي.
۴- په جنت کي آدم علیه السلام ته له یوې خوا څه استقلال او د انتخاب واک او اختیار ورکړی شوی او له بلي خوا څه محدودیتونه ورته وضع شوي، د جنت هر راز مېوې، په هر ځای کي او هرڅومره خوړی شي، خو د ونو یوې خاصي نوعي ته باید نږدې نه شي، چي دې ته نږدېوالی او د مېوې خوراک ئې ظلم او تېری گڼل کېږي او له جنت نه د محرومېدا سبب گرځي.
۵- شیطان آدم او بي بي حوا علیهما السلام د دې مېوې خوړلو ته وهڅول، د دوی قدمونه ئې وښویول او له جنت نه ئې وایستل.
۶- شیطان سرغړونه او لویي وکړه، الله تعالی له خپلي خوا ورټلو او د لعنت وړ وگرځېدو.
۷- آدم علیه السلام د شیطان په لمسونه د هغي ممنوعه ونې مېوه وخوړه؛ خو توبه ئې وکړه، الله تعالی د ده توبه ومنله او خپل رحمت او پېرزوېنه ئې د ده په حال شامله کړه.

د سرکشۍ او تکبر په وجه د شیطان رټل او د توبې او انابت په وجه په آدم علیه السلام پېروزېنه او رحمت، دواړه د الهي سننو او مقدراتو مطابق وو.

- یوه بله کیسه دا مطلب مزید توضیح کوی:

د یوه سفر په دوران کې، د اصحابو لښکر ته چې عمر رضی الله عنه هم پکې وو اطلاع ورسېده چې په مخکني کلي کې وبا خوره شوې، په خپلو منځونو کې مشورې ته کښېناستل چې آیا نوموړي کلي ته داخل شو که نه، ځینو په دې ټینګار کولو چې باید له څه تشویش نه پرته کلي ته داخل شو. په قضاءاو قدر زموږ ایمان د دې غوښتنه کوي چې له پېښو ونه وېرېږو، که زموږ د مرګ نېټه نه وي را رسېدلی نه مرو او وبا په موږ اثر نشي کولی، له مناقشې وروسته دا پرېکړه وشوه چې نوموړي کلي ته له ننوتو ډډه کوو. د غونډې په پای کې یوه کس له عمر رضیالله عنه نه پوښتنه وکړه چې آیا له قدر نه په څنګ شو، عمر رضی الله عنه په ځواب کی ورته وویل: له یوه قدر نه بل ته ورومو.

آیا انسان د اختیار خاوند دئ
که مجبور او بې اختیاره؟

آیا انسان ته د خپلې لاري د انتخاب آزادي ورکړی شوې؟

قرآن عظیم الشأن په ټول صراحت او وضاحت سره دا مطلب څرگندوي چي انسان ته د یوې معیني دائرې په انگړ کي د خپلي لاري او له ښه او بد نه د یوه د انتخاب واک او آزادي ورکړی شوې، د همدغه واک او اختیار په وجه هغه د خپلو عملونو بدله گوري.

تر ټولو د مخه په کار ده چي د قرآن ځیني هغه آیتونه له نظره تېر کړو چي وايي: انسان ته په یوې معیني دائرې کي دا اختیار ورکړی شوی چي یوه له دوو لارو او له ښه او بد څخه یو ئې انتخاب کړي، د ده دغه اختیار او استقلال ته په پام سره هغه د خپلو عملونو مسئولیت په غاړه لري او سزا به ئې گوري: دا مطلب په گڼ شمېر آیتونو کي راغلی چي مونږ دلته په دوو بېلگو اکتفا کوو. د کهف په مبارکي سورې کي راغلي:

$R] ÿgä‹ü ä$© Æ Br `Ës÷ü ä$© `Jù Oa‹ß `B ‘, s$É©r

{qÊ$óã{qÊĚÉó„ bÎr $gÊŠ#Žß bÏÍ Þ%n& #‘$R ûüÜÎ»ã-ï $RÊôGã&

$)ÿ?ëãÔÑä$™r Ü #Žã 9$š [ô nqã_ êã$“ ÈÉó„ ÈôGÜ$ ãJÎ

•ô & ß‹Â çw $RÎ Ï M» sî»Á 9$(qÊÜ ãr {qãB#ä šú ïÏ$Îb Î ÇËÈ

ÇÌÈ x Jã ` ¡ ôn& ôB الكهف: ۲۹ـ ۳۰

او ووایه: دا ستاسو د رب له لوري یو حقیقت دئ، نو څوک چي غواړي ایمان دي راوړي او د چا چي خوښه وي کافر دي شي، بې شکه چي مونږ د ظالمانو لپاره داسي اور تیار کړی چي دیوالونه به ئې پرې راتاو وي او چي کله د مرستي لپاره غږ کړي نو په داسي اوبو به ئې غږ ته ځواب ویلی شي چي خوټېدونکې، توري او بویناکي دي او مخونه وریتوي، څومره بد څښاک او څومره بد ټاټوبی او بې شکه هغو چي ایمان ئې راوړی او صالح عملونه ئې کړي، مونږ د هغه چا اجر نه ضایع کوو چي د عمل له مخي ښه وي.

له دې مبارکو آیتونو په ډېر صراحت او وضاحت سره معلومېږي چي انسان ته دا اختیار او واک ورکړ شوی چي په خپله خوښه یا د ایمان او صالح عمل لار غوره کړي او یا د کفر او ظلم لار، د همدغه واک او اختیار په وجه او د خپل انتخاب د څرنگوالي له مخي به سزا گوري.

همداراز د النبأ په سوره کي لولو.

النباء : ٣٩

دا رښتینې ورځ ده، نو څوک چي غواړي، د خپل رب په لوري دي د ورتګ لار غوره کړي.

یعني دا هم د انسان په انتخاب پوري اړه لري چي د خپل رب لوري ته د ورتلو لار اختیار کړي او د صالح عمل په نتیجه کي د الله خوا ته غوره مقام ترلاسه کړي.

او دا چي د دې آیتونو تر څنګ قرآن دا هم ویلي چي: و ماتشاءون الا ان یشاء الله: تاسو غوښتی نه شئ تر څو د عالمونو رب الله نه وي غوښتي. دا مطلب به څنګه د انسان له نسبي آزادۍ او اختیار سره متصادم نه ګڼو او څنګه به دا آیتونه سره همغږي ثابتوو، ځواب ئې دا دی:

که دا آیت او دې ته ورته، مستقل او له نورو بېل نه بلکي د ټولو هغو آیتونو ترڅنګ وڅېړو او ټول هغه آیتونه په پام کي ولرو چي د قضاء، قدر، اراده، مشیت او اختیار مفاهیم په کي راغلي، نو په مطلب ئې پوهېدل آسانه او له خبط او خطا نه خوندي پاته کېدی شو، متأسفانه بادي الرأی کسان او د لنډ نظر خاوندان دا آیت یوازي او نورو ته له پامه پرته څېړي، په همدې وجه په مطلب پوهېدل ورته ګران شي او ګمان کوي چي دا آیت د انسان په بې وسۍ، مجبوریت او عدم اختیار دلالت کوي، دوی دې ته نه دي متوجه چي په دې آیتونو کي د دې موضوع یوه څنډه څېړل شوې او نوري برخي ئې په نورو آیتونو کي، په کار ده په موضوع د ښه پوهېدو لپاره ټول اړوند آیتونه په پام کي ونیسو، د دغي غلطۍ په وجه ځینو کسانو

د قضاء او قدر په اړه داسي څه ویلي چي په موضوع د پوهېدو په ځای ئې هغه مزید ګرانه کړې، خلکو ته ئې شکوک او شبهات راپیدا کړي او دښمنانو ته ئې د دې خبري کولو موقع ورکړې چي ووایي: قرآن هم انسان بې اختیاره او مجبور مخلوق ګڼي او هم ئې کړه وړه د محاسبې وړ، په داسي حال کي چي مجبور مخلوق د خپلو کړو وړو په اړه هیڅ مسئولیت نه لري، د مجبور مخلوق د ټولو کړنو مسئولیت د هغه چا په غاړه وي چي دی ئې ورته مجبور کړی!! ځیني نور بیا په دې اړه له څه ویلو ممانعت کوي او په دې ئې ټینګار وي چي د قضاء او قدر موضوع باید مجمل ومنو او تفصیل ته ئې له ننوتو ډډه وکړو!! په داسي حال کي چي دا یوه مهمه اعتقادي موضوع ده او ایمان پرې ضروري، ایمان له علم او پوهي پرته نه شي کېدی، ایمان په حقیقت کي د پوهي انتهاء او پایله ده، قرآن د ګڼ شمېر آیتونو په ترڅ کي او په ډېر تفصیل سره دا موضوع څېړلې. که په قضاء او قدر پوري مربوط ټول آیتونه د یوه بل څنګ ته کېږدو، د یوه لپاره بل له پامه ونه غورځوو او د ټولو په رڼا کي نتیجه راوباسو، نو نه به په اصل مطلب پوهېدل راته ګران وي او نه به له کوم مشکل سره مخامخ کېږو.

د دغي موضوع په ارتباط مو باید دې ته هم پام وي چي قرآن که له یوې خوا دا ویلي چي دلته تغییر نه منونکې قضاء او قدر شته، هر کار د قضاء او قدر مطابق او د هغو سننو او ضوابطو په مراعات سره چي الله تعالی د دې عالم لپاره وضع کړي، د الهي مقدراتو په محدوده کي او د الله تعالی په اراده او إذن ترسره کېږي، له بلې خوا ئې دا هم ویلي چي انسان

ته نسبي واک او اختیار ورکړی شوی، هغه کولی شي له دوو لارو یوه غوره کړي، کولی شي له دوو کارونو نه د یوه د کولو اراده وکړي، پر قرآن د ایمان غوښتنه دا ده چي مونږ به په دواړو خبرو ایمان لرو، نه دا چي یوه ئې ومنو او پر هغې ټینګار وکړو او له بلي سترګي پټي کړو او له پامه ئې وغورځوو. هغه چا ته چي په قرآن کي لږ غور وکړي، د دې دواړو خبرو تلفیق ګران کار نه دئ او په ډېره آسانۍ سره دې نتیجې ته رسېږي چي انسان ته د نسبي اختیار او واک ورکول او له دوو بدیلونو څخه د یوه د انتخاب قدرت او صلاحیت ورکول، د همدې الهي (قضاء) او (قدر) یوه برخه ده، الله تعالی دا سنت وضع کړی چي انسان کولی شي په ځینو مواردو کي او د یوې خاصي محدودې په انګړ کي د خپل مشیت او غوښتني مطابق اقدام وکړي، که دا الهي سنت نه وی او د ده دا اختیار د قضاء او قدر جزء نه وی نو انسان به د جماداتو په څېر په کامله توګه محکوم او بې اختیاره وو، هیڅ څه به ئې په خپله خوښه نه شو ترسره کولی!! خو د الله تعالی مشیت داسي تللی، الله تعالی داسي اراده کړې، الله تعالی داسي غوښتي چي انسان دي نسبي واک او اختیار ولري، د همدې لپاره وایو چي انسان هر څه کوي د الله په اراده، إذن او اجازه ئې کوي، الله تعالی ورته د یوې پرېکړي عزم او د یوه کار د کولو توفیق ورکوي. د (قضاء) او (قدر) معنا دا نه ده چي انسان بې اختیاره او بې ارادې مخلوق دئ، چي نه د انتخاب اختیار لري او نه په خپل تقدیر او برخلیک کي د ده اراده او عزم څه اغېز لري. دا د قضاء او قدر ډېر غلط او ناسم تعبیر دئ، (قدر) یعني دا

چي دلته د هر څه لپاره خاصه او تغيير نه منونکې اندازه ټاکل شوې او (قضاء) يعني دا چي دلته هرڅه د ثابتو سننو او ضوابطو مطابق ترسره کېږي، انسان ته د همدغو سننو او مقدراتو په محدودې کي د انتخاب واک او اختيار ورکړی شوی، په سم انتخاب ئې سم نتائج مرتب کېږي او خراب انتخاب ئې خراب نتائج ورکوي.

دې ته مو هم بايد پام وي چي که انسان له داسي څه سره مخامخ کېږي چي د ده له اختيار او واکه بهر دي؛ لکه د ده عمر، د پيدايښت او مرگ نېټه ئې، پېښي او حوادث او که داسي څه چي په خپل انتخاب او اراده ئې کوي، دا ټول له مخکي په لوح محفوظ کي ليکل شوي، ځيني کسان په لوح محفوظ کي دا ليکنه د انسان د نسبي واک او اختيار منافي گڼي، چي دا يوه مغالطه ده، وجه ئې يا ناپوهي ده او يا له اسلام سره دښمني!! دوی دې ته نه گوري چي په لوح محفوظ کي دا هم ليکل شوي چي انسان نسبي واک او اختيار لري، کولی شي له دوو لارو يوه د تلو لپاره غوره کړي او دا داسي ده لکه په پورتني مثال کي چي ته د هغه دوست وضعيت ته په پام سره ده ته د کلي ورکولو په وخت کي له ځان سره وليکې: دی به په دې باغ کي څه څه وکړي او کومي کومي مېوې به وخوري، ستا دا ليکنه ستا د پوهي او علم څرگندونه کوي، هر څومره چي ستا علم او پوهه دقيق وي همدومره به د ده کړه وړه ستا د ليکني موافق خېژي، ستا ليکنه نه د ده خپلواکي سلبوي او نه ئې په کوم کار اړ کوي، دا ځکه چي تا په خپله د باغ کونجي ورکړې او د هري مېوې خوړلو اختيار دي

ورکړی، په لوح محفوظ کي لیکنه دې ته ورته ده، دا لیکنه د انسان د هغو عملونو په اړه چي په خپل اختیار او خپلي خوښي ئې ترسره کوي، تقدیر بالوصف دئ، نه تقدیر بالحکم، دی پرې اړ شوی نه دئ بلکي د ده حالت په کي بیان شوی، دا د الله تعالی د بشپړ علم غیب ښودنه کوي، نه د هغه څه چي د انسان اختیار ترې سلب کړي او یو محکوم او مجبور مخلوق ترې جوړ کړي.

قرآن فرمایي:

$RÎ ö}ãð‹ù ä$© Æ Br `Ïsãù ä$© `Jù Óãî§ `Ï ‘, s$Ê$Èr

{qã$óã{qèÉó„ bÎr $gëŠ#Žß NÍ Þ%n& #‘$R ûüÏÎ»ã-Ï $RôGã&

$)ÿ?ãÔ ä$™r Ü #ŽŒ 9$š [ø nqã_ ãã$ “ ãó„ èôG$ ä$JÎ

•ô_& ß‹ÔçW $RÎ ÏM» sÎ»Á 9${qèÏ ãr {qãB#ä šú ïÏ%©$bÎ ÇËÈ

ÇÌÈ x Jã `¡ ôm& ôB الکهف:۲۹-۳۰

او ووایه: دا ستاسو د رب له لوري یو حقیقت دئ، نو څوک چي غواړي ایمان دي راوړي او د چا چي خوښه وي کافر دي شي، بې شکه چي مونږ د ظالمانو لپاره داسي اور تیار کړی چي دیوالونه به ئې پرې راتاو وي او چي کله د مرستي لپاره غږ کړي نو په داسي اوبو به ئې غږ ته ځواب ویلی شي چي خوټېدونکې، توري او بویناکي دي او مخونه وریتوي، څومره بد

څښناک او څومره بد ټاټوبی او بې شکه هغو چي ایمان ئې راوړی او صالح عملونه ئې کړي، مونږ د هغه چا اجر نه ضایع کوو چي د عمل له مخي ښه وي.

له دې مبارکو آیتونو په ډېر صراحت او وضاحت سره معلومېږي چي انسان ته دا اختیار او واک ورکړ شوی چي په خپله خوښه یا د ایمان او صالح عمل لار غوره کړي او یا د کفر او ظلم لار، د همدغه واک او اختیار په وجه او د خپل انتخاب د څرنګوالي له مخي به سزا ګوري، همداراز د النبأ په سوره کي لولو:

ÇÌÈ $!$«B ¾ÏÎÍ 4Î ‹ fB$ä$© `Jù ‘,tø$ãÖx$$7 ÏºE النباء : ۳۹

دا رښتیني ورځ ده، نو څوک چي غواړي د خپل رب په لوري دي د ورتګ لار غوره کړي.

یعني دا هم د انسان په انتخاب پوري اړه لري چي د خپل رب لوري ته د ورتلو لار اختیار کړي او د صالح عمل په نتیجه کي د الله خوا ته غوره مقام ترلاسه کړي.

خو په دې ارتباط یوه مهم مطلب ته جدي پاملرنه په کار ده او هغه دا چي د انسان اراده، عزم او د یو کار د سرته رسولو پرېکړه، غوښتنه او تصمیم د الله تعالی د ارادې او مشیت تابع دي، صرف هغه څه کولی شي چي الله جل شأنه ئې د کولو توفیق ورکړي، لکه چي قرآن فرمایي:

$Br ÇËÈ Wk‹Î™ ¾ÏÎÍ 4Î ‹ fB$ä$© `Jù ø•Ïõ? ¾ÍÉ»d bÎ

ÇÌÈ $V‹Åm $¸JŠÎã b%. ©!$b) ª! $ä$±„ b& Wj) brä$±@

الانسان: ۲۹- ۳۰

بې شکه چي دا يو تذکر او پند دئ، نو څوک چي غواړي خپل رب ته د رسېدو غوره لار دي غوره کړي. او نه شئ غوښتی مگر هله چي الله ئې وغواړي، بې شکه چي الله باحکمته پوه دئ.

دا آيت چي په وار وار د قرآن د مواعظو او لارښوونو په پای کي تکرار شوی، دا مهم مطالب افاده کوي:

الف: دا يو تذکر او پند دئ د هغه چا لپاره چي غواړي الله تعالی ته د رسېدو غوره لار ومومي او د ده په لوري د تلو لپاره ئې غوره کړي.

ب: انتخاب ستاسو په لاس کي دئ، پند ترې اخلئ او الله تعالی ته د رسېدو لار غوره کوئ او که مخ ترې اړوئ او په کږو لارو سر کېږئ.

ج: د الله تعالی لار د هغه ذات لار ده چي په ټولو اسرارو پوه دئ، په هر حکم او لارښوونه کي ئې ژور حکمتونه مضمر دي.

د: دا لار فقط د الله تعالی په توفيق سره وهلی شئ، د الله تعالی مشيت په دې تللی چي انسان د خپلي لاري انتخاب ته آزاد پرېږدي، که څوک د الله تعالی لار غوره کړي هغه ته د تلو توفيق ورکوي او د ځان په لوري ئې هدايت کوي او که څوک د شيطان په لارو تلو ته ملا وتړي په همدې کږو لارو د تلو فرصت او توفيق ورکوي، ده په خپل انتخاب سره د الله تعالی د مشيت خلاف نه؛ بلکي عيناً د ده د سننو مطابق کار کړی، دا ځکه چي الله تعالی غوښتي چي انسان په خپل انتخاب کي آزاد وي او وکولی شي له دوه

بدیلو یو ئې غوره کړي، له دوو لارو یوه د تلو لپاره انتخاب کړي، د هر کار توفیق د ده له لوري دئ، دا د ده په إذن او ارادې سره ده چې تاسو یوه لار غوره کولی شئ او د تلو توفیق ترلاسه کوئ، دا سنن د باحکمته پوه رب له لوري وضع شوي، الهي سنن دقیق دي او په کامل او بشپړ علم ولاړ او په هر یوه کي ئې حکمت او مصلحت مضمر دئ.

همدا راز فرمایي:

$Br ÇÈ LìÉó„ b& ÑãZÏ ä$© ` Jï ÇÈ ûüï»èŠ ÖÉ ž)ŠÎ qè ÷bÎ)

التکویر:۲۷-۲۹ ÇÈ šú üÏ=»èø9$# >‘ ª! $ä$±„ b& wÎ) brâä!$±@

دا ندی مګر عالمیانو ته پند او یادونه، ستاسو هغه چا ته چي غواړي مستقیم (او په سمه لار برابر) شي او نه غواړئ تاسو "کوم څه" مګر دا چي الله د عالمونو رب ئې وغواړي.

په دې آیتونو کي دا دوه مطلبه یو په بل پسي راغلي:

الف: انسان کولی شي د ایمان او کفر او د سمي او کږې لارو نه یوه په خپله خوښه غوره کړي.

ب: خو د ده خوښه، غوښتنه او اراده، د الله جل شأنه د ارادې او مشیت تابع ده.

بادی الرأی کسانو او د سطحي نظر خاوندانو ته په دې دواړو خبرو کي څه تضاد او تباین په نظر ورځي، د دواړو تلفیق ورته ګران برېښي او کله کله په دې اړه د داسي مغالطې مرتکب شي چي له هغې نه وتل او سمه

لار موندل ورته محال شي. خو که څوک د قضاء او قدر او د الله جل شأنه د ارادې او د انسان د نسبي واک او اختيار په اړه مخکنيو مطالبو ته لږ ځير شي، له دې مغالطې او معضلې په آسانۍ وتلی او په حقيقت پوهېدلی شي.

الله جل شأنه د دې عالم د هر څه لپاره اندازه ټاکلې، په دې عالم کي ئې ثابت او نه بدلېدونکي سنن وضع کړي، هر څه له همدغه تقدير او قضاء سره سم د الله په اراده ترسره کېږي، انسان ته نسبي واک او اختيار هم د همدې سننو او مقدراتو جز او يوه برخه ده، الله جل شأنه دا سنت په دې عالم کي وضع کړی چي انسان کولی شي د خپل ژوند په ځينو برخو کي، په خپله خوښه تصرف وکړي. که الله جل شأنه دا سنت نه وی وضع کړی او انسان ته ئې دا توفيق او واک نه ورکولی، نو هغه به هم د جماداتو په څېر کاملاً محکوم وو او په خپله خوښه به ئې د څه کولو توان نه درلود، د انسان د اختيار او آزادۍ په اړه د الله اراده د ده په ارادې مقدمه ده، ځکه وايو چي انسان هر څه کوي، د الله په اراده ئې کوي، هغه ورته دا اجازه ورکړې، هغه ورته د پرېکړې، عزم او بيا د اقدام او عمل توفيق ورکوي.

ښايي لاندي مثال له هغه چا سره مرسته وکړی شي چي د انسان نسبي اختيار او له مخکي ټاکل شوي مقدرات؛ يو د بل منافي ګڼي او دا ورته ګرانه برېښي چي څنګه په لوح محفوظ کي ليکل شوي، تغيير نه منونکي مقدرات له انسانه اختيار او واک نه سلبوي؟:

مثال: تاسو د يوه داسي باغ خاوند يئ چي جګ جګ دېوالونه او دنګه مضبوطه دروازه لري، ښه ساتنه او حفاظت ئې کېږي، هيڅوک نه شي کولی

ستاسو له اجازې پرته دې باغ ته ننوځي، خپل يوه دوست ته اجازه ورکوئ چي باغ ته ننوځي او مېوه ئې وخوري، د دروازې کلي ورکوئ او ورته وايئ: دې باغ ته له دې کلي نه په استفادې سره ننوتی او هره مېوه ئې خوړلی شې، له دې وروسته د دې باغ اختيار ستا په لاس کي دئ، خو دې ته دي پام وي چي د باغ کيڼ لوري ته داسي وني ولاړي دي چي د مېوو رنګ ئې ښايسته او جالب، خوند ئې ښه، خو خوړل ئې د ګېډي په ځای تاوان درته لري، ستا صحت او سلامتيا ته تاوان رسوي، که دغو ونو ته ورنږدې نه شې او مېوه ئې ونه خورې نو دا به ستا په ګټه او زما د رضايت باعث شي، زما خوښه دا ده او دا مي پرتا پېرزو کړې چي دا نوري هغه مېوې وخورې چي هم تا ته ګټوري دي او هم ئې زه درته خوښوم او پرې راضي کېږم او په دې سره به روغ رمټ له باغه ووځې. ستا دا دوست ستا په اجازه باغ ته ننوځي، هر څه چي په دې باغ کي کوي او هره مېوه چي خوري نو ستا په اجازه او له هغه اختياره په استفادې سره ئې خوري، چي تا ورکړی، په حقيقت کي هغه ستا په اراده، إذن او اجازه او له هغه اختيار او صلاحيت نه په استفادې سره عمل کوي چي تا ورکړی، که مضر او د ده روغتيا او سلامتيا ته تاواني او ستا د خوښي خلاف مېوه خوري او ستا د رضايت خلاف کار کوي او يا ګټوره مېوه خوري او هغه څه کوي چي ستا د رضايت باعث کېږي، دواړه کاره ئې ستا په إذن، اجازه، اراده او توفيق کړي، تا دا موقع، توان، توفيق او اجازه ورکړه چي باغ ته ننوځي او د خپلي خوښي مېوه وخوري، که تا دا اجازه نه وی ورکړې نه باغ ته ننوتی شو، نه

ئې سم او بد کار کولی شو او نه ئې تاواني او ګټوره مېوه خوړلی شوه، غلطي ئې ستا په اجازه کړې خو مسئولیت ئې پر خپله غاړه دئ، د دې لپاره چي په خپل انتخاب کي ئې اشتباه کړې، له اختیار او صلاحیته ئې غلطه استفاده کړې، هغو ونو ته نږدې شوی او مېوه ئې خوړلې چي د ده لپاره تاواني او د باغ د خاوند د خفګان باعث. باغ ته له ننوتو وروسته چي نوموړی کس هرڅه کوي مسئولیت ئې د ده په خپله غاړه دئ، هم مفیده مېوه خوړی شي او هم مضره، دا ځکه چي د انتخاب واک ورکړی شوی، د خپل انتخاب نتائج به ګالي، ښه انتخاب ئې ښه نتائج لري او بد انتخاب ئې بد. د زمکي په سر د انسان خلافت او د قضاء او قدر په وړاندي د هغه محکومیت او ده ته د (اختیار) او (انتخاب) صلاحیت او واک ورکولو معنا همداسي ده.

په دې مثال کي د باغ دېوالونه، دروازه او کلي ئې، د خاوند اجازه، خپل دوست ته د انتخاب اختیار ورکول، د ممنوعه وني د مېوې تاوان، د باغ د خاوند خوښي او ناخوښي له مفید او مضر مېوو نه د استفادې په صورت کي، هم (قضاء)، (قدر)، (د الله اراده)، له خپل بنده نه د الله تعالی رضایت او عدم رضایت، ښه توضیح کوي او هم (د قضاء او قدر په محدوده کي د انسان اختیار او واک) ښه انځوروي، خو د دې قضیې د یوې خاصي څنډې له بیانولو عاجز دئ او هغه دا چي: کله ستا دوست د باغ د دروازې کلي ترلاسه کړي او باغ ته ننوځي، نو ستا له واک او ادارې ووځي، له دې وروسته تهورباندي هیڅ ډول سلطه او واک نه لرې، په داسي حال کي چي

له بنده سره د الله تعالی معامله داسي نه ده، هیڅ شېبه د هغه له ساتني، څارني او اداري نه شي وتی، هر ګام چي مخکي ږدي د الله په توفیق او مرسته ئې ږدي، د ښه او بد کار توان هم هغه ورکوي. د الله تعالی د مشیت، ارادې، قضاء او قدر په وړاندي د انسان مشیت، اراده او انتخاب پورتني مثال ته ورته دئ، هغه ښه او بد کار د الله تعالی د مشیت او ارادې مطابق کوي خو په خپله خوښه او له هغه اختیار نه په استفادې سره چي الله تعالی ورکړی.

په قضاءاو قدر د ایمان غوښتني

د قضاء او قدر په ارتباط لومړی مهمه خبره دا ده چي باید د دې موضوع په معنی، مفهوم او مطلب پوه شو، په قضاء او قدر باندي ایمان دا غوښتنه کوي چي د دغو مفاهیمو په حقیقت پوه شو، دا ځکه چي موږ د دغو الفاظو په معنی او مفهوم باندي په ایمان او باور درلودلو مکلف شوي یو، که د دغو الفاظو په مفهوم او معنی پوه نشو او حقیقت ئې موږ ته واضح نه وي، داسي چي د هر راز شک او شبهې احتمال ختم کړي، نو یوازي په الفاظو به دایمان معنی څه وي؟

قرآن چي موږ په دې مکلف کوي چي په کوم څه ایمان راوړو، نو لومړی موږ د هغه په حقیقت پوه کوي، هیڅکله موږ په مجهول او غیرقابل فهم مطلب باندي په ایمان راوړلو نه گماري. که موږ ته د قضاء او قدر مفهوم واضح نه وي، نو د ټولو هغو آیتونو په مطلب نشو پوهېدی چي دا الفاظ په کي راغلي.

صبر د مصائبو په وړاندي:

څوک چي په قضاءاو قدر ایمان لري، د کړاوونو او ستونزو په وخت

کي به صابر وي، له بل نه د شکوې او شکایت په ځای به صبر کوي او عقیده به ئې دا وي چي دا کړاوونه تصادفي پېښې نه دي، بلکي د الله جل شأنه له ثابتو سننو او مقدراتو سره سم واقع شوي، حتماً له ده نه داسي خطاء او اشتباه شوې چي په نتیجه کي ئې له دې کړاو او ستونزي سره مخامخ شوی. هغه د مصیبتونو په وخت کي د بې صبرۍ او شکوې په ځای په خپلي تګلاري او کړو وړو کي تجدید نظر کوي، له کړاو سره د مخامخ کېدو عوامل لټوي او د خپل عمل د اصلاح هڅه کوي، مصیبتونه هغه د غفلت له خوبه راویښوي، لکه چي قرآن فرمایي:

9Ï. ` ã {qãè/r ös/Ÿ‰ô¹ ôM6 ¡ . $Jÿù p6ŠÁ B ` Ï B Nà6 7» ¹ & $Br

ÇÌÉ الشورى: ۳۰

او په کوم مصیبت چي تاسو اخته کېږئ نو دا ستاسو د خپلو لاس ته راوړنو په وجه ده او له ډېرو ئې (الله) تېرېږي.

دا آیت په ډېر صراحت او قاطعیت سره وایي چي مصیبتونه ستاسو د کړو وړو په سبب راځي او دا چي دا ستاسو د ګناهونو یوازي د یوې برخي سزا ده، که الله تعالی عفو ونکړي او له تاسو سره د فضل او عفوې په ځای د عدل له مخي معامله وکړي نو تر دې به ئې ستر ستر مصیبتونه درباندي نازل کړي وو.

قرآن د هغو مجاهدینو او خدای پالونکو په اړه چي د پیغمبرانو په څنګ کي جنګېدلي او له مصیبتونو سره مخامخ شوي، خو صبر ئې کړی او

مصيبتونه ئې د خپلو اشتباهاتو نتيجه ګڼلې، فرمايي:

’Î Nâ$ ¹ & $Jï {qãdr $Jù ŽV. bq•Îï ¼çèB Ÿ@G»% ôóÉ `ï B ûÉ.r

ÇÊÎÏÈ ûïÎÉóÁ9$# =ïtä ª!$#r {qçR3GŸ™$# $Br {qãÿãÊ $Br «! $#È@‹Î™

þÎ $Yù#Žó Îr $Y/qçRè $Z9 öÏÿó$#Z/‘ {q9$% b& wÎ) óOgs9öq% b%. $Br

ÇÊÍÐÈ ûïÍÿ» 6 9$# Ûöq)9$# ’?ã $RöÁR$#r $YB#%‰ø% Mö6rr $R Ìø&

=ïtä ª!$#r í•Åy $É #q0 `ó¡ãmr $‹R%‰9$# >#q0 ª!$# Ngs9?$«ù

ÇÊÍÑÈ ûüZÅó s%9$#

آل عمران: ۱۴۶-۱۴۸

او ډېر پيغمبران داسي وو چي ډېر خدای پالونکي ئې په څنګ کي جنګېدلي، خو د الله په لار کي د رسېدلو مصيبتونو په وجه نه سست شول، نه ئې د ضعف احساس وکړ او نه ئې (د دښمن په وړاندي) ذلت ومنلو او داسي صبر کوونکي په الله ګران وي.

او خبره به ئې له دې پرته بل څه نه وه چي ويل به ئې: اې زمونږ ربه! زمونږ ګناهونه او په خپلو چارو کي زمونږ تېرى او اسراف راته وبخښه او زمونږ قدمونه استواره کړه او په دې کافر ټولګي مونږ ته برى راکړه.

نو الله دنيوي بدله هم ورکړه او د آخرت غوره بدله هم او الله داسي محسنين خوښوي.

په دغو مبارکو آیتونو کي څو اساسي لارښووني ګورو:

- له محمد علیه السلام نه مخکي ډېر پېغمبران راغلي او تللي، د هر یوه په څنګ کي ډېر خدای پالونکي راغونډ شوي او د الله په لار کي جنګېدلي.
- د دغو پېغمبرانو خدای منونکي ملګري داسي وو چي د الله په لار کي له مصیبتونو سره د مخامخ کېدو په وجه نه سست شوي، نه ئې د ضعف او ناتوانۍ احساس کړی او نه د دښمن په وړاندي ذلت او سپکاوي ته تسلیم شوي. مبادا تاسو د الله په لار کي له مصیبتونو سره د مخامخ کېدو په وجه سست شئ، شور شوق او جذبه مو له لاسه ورکړئ، د دښمن قوت تاسو ووېروي او د هغه په وړاندي د ضعف او ناتوانۍ احساس وکړئ، د دښمن شرائطو ته تسلیم شئ او د هغه لویي ومنئ.
- دوی له ماتو نه وروسته هم نه دي مأیوس شوي، ماتې او هزیمتونه ئې د خپلو اشتباهاتو او اسراف نتیجه ګڼلې، له الله نه ئې د خپلو ګناهونو او تېریو معافي غوښتې، سنګر ئې نه دئ پرېښی او له مبارزې نه ئې لاس نه دئ اخیستی، تل ئې له خپل الله نه د دښمن په ضد په خپلي مبارزې کي د بریا دعا کړې. باید متوجه وئ چي د ایمان تقاضا همدا ده.
- دوی هم دنیوي بریاوې ترلاسه کړې او هم ئې د آخرت فلاح او سعادت په برخه شوی.
- دا محسنین دي، د احسان لار همدا ده، دوی د خپلو همدې غوره صفاتو په وجه د الله د دوستۍ مستحق شوي، داسي محسنان په الله ګران

وي.

- له دې مخکې هم ډېر پېغمبران تېر شوي او د دوی په څنګ کې ډېر خدای پالونکي جنګېدلي، د پېغمبرانو او د خدای پالونکو لار همدا ده؛ له حق نه د دفاع په خاطر د کفر، شر، فساد او ظلم په خلاف جنګېدل.
- نورو خدای پالونکو ته هم د الله په لار کې مصیبتونه وررسېدلي، خو د دغو مصیبتونو په وجه نه سست شوي، نه ئې کمزوري ښودلې، نه ئې د دښمن په وړاندي د ذلت سر ټیټ کړی او نه ئې بې صبري کړې. د وهن معنی سستي ده خو دلته ترې مراد هغه حالت دئ چې د مصیبتونو او ماتې په وخت کې څوک ورسره مخامخ کېږي، مخکنی شور او شوق ئې ختم شي، جذبات ئې ساړه شي، ناهیله او ناامیده شي. له ضعف نه هغه حالت مراد دئ چې انسان د کمزورۍ او ناتوانۍ احساس وکړي او تر دښمن نه ځان ضعیف وګڼي. او له استکانت نه ذلت منل او د دښمن شرایطو ته غاړه اېښودل مراد دئ. څوک چې له دغو دریو کمزوریو نه ځان وساتي هغه صابر دئ او پر الله ګران. الله دغسي صابران خوښوي.
- دغو خدای پالونکو نه یوازي صبر کړی بلکي ویل به ئې: اې زمونږ ربه! زمونږ ګناهونه او په خپلو چارو کې زمونږ تېری او اسراف راته وبخښې، دا ماتې او مصیبتونه زمونږ د ګناهونو او تېري او اسراف نتیجه ده او زمونږ قدمونه استواره کړې او په دې کافر ټولګي مونږ ته بری راکړې، دوی د ماتې په وجه له مقاومت نه لاس نه دئ اخیستی، سنګر ئې نه دئ پرېښی، د فتح او بریا طمع ئې نه ده ختمه شوې، ثابت قدمه او د حق بریا

ته منتظر پاتې شوي.

- دوی ته الله هم خپله دنیوي بدله ورکړې او هم د آخرت غوره بدله، په دنیا کي ئې فتح په برخه شوې او په آخرت کي د الله رضاء او جنت.

گورئ چي د الله د لاري مؤمن مجاهدين، له مصيبتونو او ستونزو سره د مخامخ کېدو او د موقتي ماتې او ناکامۍ په وخت کي صابر وي، ستونزي او کړاوونه د دوی تحرک او نشاط نشي ختمولی، په دوی کي يأس او نا اميدي نشي راپيدا کولی، ځان بې وزله نه ګڼي، د ضعف اوناتوانۍ احساس نکوي او سپکاوي او ذلت ته نه تسليمېږي، خپل فوځي کمښت او د دښمن د وسائلو او امکاناتو ډېرښت، دخپلي ماتې عامل نه ګڼي، بلکي خپل اشتباهات او گناهونه د ماتې باعث شمېري، په همدې خاطر له الله نه د خپلو گناهونو بخښنه او مغفرت غواړي او دعاء کوي چي الله جل شأنه د دوی گامونه د دښمن په خلاف په مورچلو کي ټينګ کړي او په دښمن دوی ته فتح او بری ور په برخه کړي.

همدا راز فرمايي:

«ł $ ’ ?ãr $Z99öB qè $Z9 ª! $ = FŸ2 $B ǔvĵ $Z;‹Ắ ã ` 9©@è

ÇÎÈ šc qè Bs G ž2 qGŠù — التوبه: ۵۱

ورته ووايه: مورږ ته هيڅکله کوم مصيبت نه رسېږي مگر هغه څه چي الله راته ليکلي، هغه مو مولا دئ او مؤمنان خو بايد پر الله توکل وکړي.

دا مطلب په يوه مبارک حديث کي داسي راغلی:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّهُ قَالَ كُنْتُ رَدِيفَ النَّبِىِّ -صلى الله عليه وسلم- فَقَالَ « يَا غُلاَمُ أَلاَ أُعَلِّمُكَ كَلِمَاتٍ يَنفَعُكَ اللَّهُ بِهِنَّ». فَقُلْتُ بَلَى. فَقَالَ « احْفَظِ اللَّهَ يَحْفَظْكَ احْفَظِ اللَّهَ تَجِدْهُ أَمَامَكَ تَعَرَّفْ إِلَيْهِ فِى الرَّخَاءِ يَعْرِفْكَ فِي الشِّدَّةِ وَإِذَا سَأَلْتَ فَاسْأَلِ اللَّهَ وَإِذَا اسْتَعَنْتَ فَاسْتَعِنْ بِاللَّهِ قَدْ جَفَّ الْقَلَمُ بِمَا هُوَ كَائِنٌ فَلَوْ أَنَّ الْخَلْقَ كُلَّهُمْ جَمِيعاً أَرَادُوا أَنْ يَنْفَعُوكَ بِشَىْءٍ لَمْ يَكْتُبْهُ اللَّهُ عَلَيْكَ لَمْ يَقْدِرُوا عَلَيْهِ وَإِنْ أَرَادُوا أَنْ يَضُرُّوكَ بِشَىْءٍ لَمْ يَكْتُبْهُ اللَّهُ عَلَيْكَ لَمْ يَقْدِرُوا عَلَيْهِ وَاعْلَمْ أَنَّ فِى الصَّبْرِ عَلَى مَا تَكْرَهُ خَيْراً كَثِيراً وَأَنَّ النَّصْرَ مَعَ الصَّبْرِ وَأَنَّ الْفَرَجَ مَعَ الْكَرْبِ وَأَنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْراً » رواه احمد

د عبد الله ابن عباس رضی الله عنه نه روایت شوی چي:

یوه ورځ د رسول الله صلی الله علیه وسلم ترشا په سورلۍ سور وم ، نو ما ته ئې وویل: اې ځوانه! آیا داسي څو کلمې در وښیم چي په هغوی سره به الله تا ته ګټه ورسوي؟ ومي ویل: هو، وئې فرمایل: د الله د حقوقو ساتنه وکړه چي هغه دي وساتي، د الله د حقوقو ساتنه وکړه چي په هغه صورت کي به ئې "مرسته او پاملرنه، خپلي مخي ته ومومې. په سوکالۍ کي الله ته (په عبادت او بندګۍ سره ځان) معرفي کړه، چي د شدت او کړاو په وخت کي دی وپېژني (او مرسته دې وکړي)، که دې غوښتنه کوله نو له الله نه ئې غواړه او که دې مرسته غوښتله، نو له الله نه مرسته غواړه، د هغه څه په لیکلو سره قلم وچ شوی چي کېدونکي دي (مقدرات ثبت شوي او په هغه

کي تبديلي نه راځي) که د دنيا ټول خلک د دې هڅه وکړي چي تا ته کومه ګټه ورسوي نو کوم منفعت او ګټه نشي در رسولی مګر هومره چي الله درته ليکلي او که ټول خلک هڅه وکړي چي تا ته کوم تاوان ورسوي، نو تاوان نشي درسولی؛ مګر هومره چي الله درته ليکلي او په دې پوه شه چي په هغه څه صبر کولو کي ډېر خير مضمر دئ چي نه دي خوښېږي او دا چي بری له صبر سره ملګری دئ او خلاصون له کړاو سره او يقيناً چي په هري سختۍ پسې آساني ده.

په قضاء او قدر باور او اعتقاد د دې باعث شي چي انسان د مصيبتونو په وخت کي ووايي: (انالله و انا اليه راجعون: بې شکه چي موږ د الله يو (هغه پيدا کړي يو او هر څه مو د ده دي) او يقيناً چي موږ د ده طرف ته ګرځېدونکي يو)، خو هغه څوک چي په قضاء او قدر باور نه لري او ښې او بدې پېښې تصادفي ګڼي، د سترو او غير متوقع پېښو په دوران کي ځان وبايلي، فتحه او بری ئې مغرور کړي او ناکامي او ماتې ئې مأيوس او نااميده کړي.

لکه چي قرآن فرمايي:

Ó qä̌9 ¼çR̂ ç¥B $g»Yã"R ß̂ê pZJôn‘ $YB `»¡ S$YI$ $Y%E& ûÈr

= dŒ £9qà «9 çG¡ B ä!§Ê ‰è/ ä$JèR ç»Y%E& ûÈr ÇÌÈ ÖqãY2

ÇÈ î qã ù ÓÌÿ9 ¼çR̂ Ó‎l‎ã ß‎I $«h¡ 9$

هود: ۹-۱۰

او که انسان ته له خپلي خوا د کومي پېرزويني خوند وروڅکو بيا ئې ترې لري کړو، يقيناً چي (په دې صورت کي) دی حتماً ډېر مأيوس او ناشکره وي او که له هغه وروسته چي کړاو وررسېدلی، ده ته د نعمتونو خوند وروڅکو، حتماً وايي چي له ما نه ستونزي ولاړې، بې شکه چي هغه ډېر خوښي کوونکی او ډېر فخر کوونکی دئ.

همدا راز فرمايي:

b'JÔ$Îöz ¼ç/$ ¹ & bîù Ÿ$ öm 4?ã ©$$%çè/ `B Ä $Z9$`Ïr

o•Åy$r $‹R‰9$Žž z ¾ìgô r 4?ã |==) R$pZF¾ ç/$ ¹ & bÎr ¾ìÎ

ÇÊÈ ÚüÎ7ßJø9$ šc#Ž6ã ;(qèd 7Ï9ŒŸ الحج:۱۱

او له خلکو نه ځيني داسي دي چي په يوې ژی، کي د الله عبادت کوي، نو که کومه ښېګڼه وروررسېږي په هغې ډاډه شي او که د آزمويني (کومه ستونزه) وروررسېږی خپل مخ اړوي، دنيا او آخرت ئې تباه شو او دا ښرګنده تباهي ده.

دلته د هغه چا حالت انځور شوی چي د اسلام د دائرې په هغي کرښي چي اسلام او کفر سره بېلېږي، ولاړ دئ او هملته د خدای عبادت کوي، له کفر نه يو ګام دې لوري ته رااوښتی، له مخکي تلو ئې ډډه کړې، هملته ودرېدلی او په همدومره څه ئې اکتفاء کړې، که دلته کومه ګټه او منفعت ترلاسه کړي، نو په خپلي ګټي او دغه يو قدم رااوښتو خوښ وي،

خو که له کومي ستونزي او خطر سره مخامخ شي، بېرته يو ګام په شا ولاړ شي او خپل مخکني حالت ته وروګرځي.

د النساء د مبارکي سورې په ۷۷-۷۹ آيتونو کي د جهاد او له جهاد نه د راولاړ شوو ستونزو په اړه د منافقينو انګېرني او دريځ او د دوی منافقانه نظريات په ډېر دقيق ډول ښودل شوي، په دې کي آيتونو کي به وګورئ چي قرآن هغه کسان څنګه معرفي کوي چي يا د قضاء او قدر په مفهوم نه پوهېدل او يا ئې په هغه ايمان نه درلود؛ وګورئ چي قرآن د دوی قضاوتونه د بري او ماتې په وخت کي او د ښېګڼي او مصيبت په صورت کي څنګه راښيي:

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

$Br «ł $ `Üù ρZ ¡m ôB 7 /$ ¹ & $B ÇÑÈ $Z‰n bq§)ÿ

4".r Zwq§‘ Ä $Z=ï 7 »Yù™ör 7 Åÿ `Üù p¥ú™ `B 7 /$ ¹ &

ÇÐÈ #%‹Í - «ł $ النساء :۷۷-۷۹

آیا هغو ته دې ونه کتل چي ورته وويل شو: لاسونه مو راتم کړئ، لمونځ وکړئ او زکات ورکړئ، خو کله چي پر دوی جهاد فرض کړی شو نو یوه ډله ئې له خلکو نه داسي وېرېده لکه له الله نه او یا تر دې هم سخته وېره او ویل ئې: اې زمونږ ربه! ولې دې پر مونږ جنګېدل فرض کړل؟ ولې دې تر یوې نږدې نېټې ونه ځنډولو؟ ورته ووایه: د دنیا متاع خو وړوکی شی دئ او آخرت غوره دئ، د هغه لپاره چي تقوا ئې غوره کړه او د بڅرکي په اندازه به پر تاسو تېری ونشي.

چي هرځای وئ مرګ به مو بیا مومي، که څه هم په دنګو کلکو ماڼیو کي وئ او چي کومه ښېګڼه ئې په برخه شي نو وایي: دا خو د الله له لوري ده، خو که کړاو ئې په برخه شي نو وایي: دا خو له تا څخه دئ، ورته ووایه: ټول د الله له لوري دي، په دې خلکو څه شوي چي په هیڅ خبري نه پوهېږي.

له ښېګڼي چي څه ستا په برخه شي نو د الله له لوري ده او چي کړاو او ستونزه درورسېږي نو هغه پخپله ستا لخوا ده، ته خو مو خلکو ته یو استازی لېږلی یې او الله د شاهد په توګه کافي دئ.

په دې مبارکو آيتونو کي لاندي لارښووني زمونږ مخي ته اېښودل شوې:

- ځيني خلک داسي وي چي له دښمن سره د جګړو د وخت له رارسېدو نه مخکي په جګړي ټينګار کوي او وايي: بايد له دښمن سره د يوې پرېکندي نښتي له لاري خبره پای ته ورسوو او ستونزه د تل لپاره حل کړو، خو دا ټينګار ئې له قوی ايمان او د الله په لار کي د قربانۍ له جذبې څخه نه وي راولاړ شوی، بلکي له بيمار زړه نه راخوټېدلی وي، په دې بې وخته ټينګار سره غواړي چي ځان مخلص او انقلابي وښيي او په خپلو غلطو عملونو او غلطلو ويناوو پرده واچوي او خلکو ته وښيي چي که اوس او د سختي ورځي له رارسېدو نه مخکي هغوی څه قصور لري او په عمل کي تر نورو شاته پاتې دي او د خپلو ديني او مذهبي دندو په ادا کولو کي لټي کوي، چي کله په دې اړه ورباندي اعتراض وشي نو وايي: که له دښمن سره د نښتي او له دين نه د دفاع وخت راورسېدو نو مونږ به ترټولو مخلص وومو، زمونږ په اخلاص او صداقت به هلته پوه شئ چي په لومړي خط کي مو توره په لاس او متې بروهلي وګورئ!! وبه ګورئ چي تر هر چا مخکي يو او په لومړي خط کي د دښمن مقابله کوو، خو کله چي د جګړي اصلي وخت راورسېږي او په دې اړه صريح او واضح فيصله وشي او د قرآن صريح او واضح حکم د هغه غوښتنه وکړي نو دا کسان به داسي ووموئ چي سخته وېره به ئې په څېرو کي څرګنده وي، خړې سترګي د هغه چا په څېر چي د مرګ له وېري او هيبته بې هوشه شوی، له خلکو نه

به داسي وېرېږي لکه له الله نه او حتی له خلکو نه به ئې وېره هومره وي چي له الله نه به دومره نه وېرېږي!!

- بیا به وايي: اوس خو د جګړي مناسب وخت نه دئ، ضروري وسائل نه دي برابر شوي، څه نور وخت ته ضرورت لرو، باید جګړه وځنډېږي!!
- دوی جګړه او له دښمن سره مخامخ کېدل داسي ګڼي لکه د مرګ په لوري چي خوځول کېږي، لکه مرګ چي تیار دوی ته خپل کومی پرانیستی وي او د مرګ نېټه ئې رارسېدلې وي!! وايي به: خدای ولي مونږ ته د څه نوري مودې لپاره د ژوندي پاتې کېدو موقع رانکړه او داسي ژر ئې له جګړو سره مخامخ کړو!!
- دې خلکو ته فقط یو ځواب په کار دی او هغه دا چي: له دنیا سره افراطي مینه مو له مرګ نه وېروي، آخرت مو هېر کړی، دنیا ته په آخرت ترجیح ورکوئ، د همدې لپاره له مرګ نه وېرېږئ او له جنګ نه ډډه کوئ. د الله په عدالت باور نلرئ، ګومان کوئ چي الله به د مسلمانانو هلي ځلي او قربانۍ ضایع کړي، حال دا چي الله د وړې ذرې په اندازه هم په خپلو بندګانو ظلم نه کوي.
- په دې پوه شئ چي په کور کي ناستي سره او کلکو مورچلو او دنګو کلاګانو ته په پناه وړلو سره هم له مرګ نه نه شئ خلاصېدی، په هر صورت به د مرګ داعي ته لبیک وايئ.
- دا کسان داسي دي چي که ستاسو په څنګ کي ئې څه ښېګڼه په برخه شوه نو دا ستاسو د ملګرتیا نتیجه نه بلکي په خپل ځان د الله

پېرزوينه ګڼي، خو که له کومي ستونزي سره مخامخ شول نو دا ستاسو له لوري ګڼي، دوی ته ووايئ چي ښه او بد ټول د الله له لوري دي، دوی په دې نه پوهېږي چي د ښه او بد، خير او شر، ګټي او تاوان پرېکړه د الله له لوري کېږي.

- هره ښېګڼه د الله پېرزوينه ده، مبادا هغه د خپل عمل نتيجه وګڼئ، دا ځکه چي د نېک عمل توفيق هم د الله پېرزوينه ده.
- هر کړاو او ستونزه ستا د بد عمل او ګناه نتيجه ده، له ځان نه پرته بل څوک مه ملامتوه.
- د الله پېغمبر هم د خير او شر واکدار نه بلکي د استازي په توګه لېږل شوی. الله په دې شهادت ورکوي چي خير، شر د ده له لوري دئ او ستا په عمل پورې تړلی دئ، د ده پېغمبر فقط د يوه امين استازي دنده تر سره کوي، د خير او شر واک او پرېکړه د ده په اختيار کي نه ده.

قرآن په ډېره حيرانتيا سره د دغو خلکو په اړه فرمايي: په دې خلکو څه شوي چي په خبره نه پوهېږي؟!! ولي داسي دي چي که له فتحې، بري او کومي بلي ښېګڼي سره مخامخ شي، نو د دې لپاره چي په دې بري او فتحې کي ئې د پيغمبر عليه السلام له ونډې او اغېز څخه انکار کړی وي وايي: دا خو د الله له لوري وه؛ خو که له ماتې او تلفاتو سره مواجه شي وايي: دا د قيادت او مشرتابه غلطي وه، د ماتې او مصيبتونو باعث او موجب پيغمبر عليه السلام او د ده قيادت او مشري ګڼي؛ حال دا چي هر څه د الله له لوري دي، خير او شر ټول د ده په اختيار کي دي، د خير او شر تقدير او

ټاکنه د ده له خوا ده.

الله جل شأنه چي هره فيصله کوي، چي هره لارښوونه کوي، د هر چا په هر عمل چي کومه نتيجه مرتب کوي، خير په هماغه کي دئ، که کوم مجرم مؤاخذه کوي، که کوم ظالم د تېري، ظلم او طغيان په وجه تعذيبوي، که کوم مسلمان په کوم مصيبت او کړاو سره آزمويي، په هر يوه کي مصلحت او حکمت مضمر دئ، لکه پلار چي خپل زوی د غلطۍ په وجه تنبيه کوي او يا استاد چي خپل شاگرد ته سزا ورکوي، خو احمق شاگرد او بې عقله زوی په دې نه پوهېږي چي په دې تنبيه کي ده ته کوم خير او ښېګڼه مضمر ده.

مصيبتونه او پېښي د قضاء او قدر په رڼا کي

د حوادثو، مصيبتونو او پېښو په اړه دوه نظريې وړاندي کېږي:

۱. ټولې پېښي تصادفي حوادث دي، که دا ستر ستر طوفانونه دي، که سيلابونه، که زلزلې او وچ کالي او که وړې وړې پېښي، د يوه انسان له عادي بيمارۍ نيولې تر هغو لويو لويو پېښو چي په ميلونونو خلک ترې متاثره شي، دا ټول طبيعي اسباب او عوامل لري، د خلکو له کړو وړو او گناهونو سره ئې هيڅ تعلق نشته، هم گنهگار نيسي او هم بې گناه، نه ئې د انسان بد عمل په راتلو کي څه ونډه لري او نه ښه عملونه په مخنيوي کي.

۲. د هري پېښي پرېکړه د الله له لوري کېږي، هره حادثه د هغه په اراده رامنځته کېږي، الله نه په چا ظلم کوي او نه د عدالت خلاف پرېکړه، له هر فرد او ټولني سره همغه څه کوي چي د عدالت له مخي ئې مستحق وي، نه ستر ستر حوادث تصادفي پېښي دي او نه واړه واړه مصيبتونه، د انسان بد عملونه ئې د راتلو لامل دی او نېک عملونو ئې د تم کيدو باعث.

راشئ وگورو چي قرآن په دې اړه څه وايي او له دغو دواړو نظريو څخه کومه يوه تائيدوي؟ راشئ وگورو چي د يوه مؤمن په حيث به د دغو

پېښو په اړه زمونږ نظر څه او عقيده مو څنګه وي؟ او د هغه چا په ځواب کي به څه وايو چي په دې اړه د قرآن په وينا اعتراض لري؟ تر هر څه نه مخکي بايد هغه آيتونه تر نظر تېر کړو چي د مصيبتونو او پېښو په اړه په قرآن کي راغلي:

د الشورى د سورې په دېرشم آيت کي داسي لولو:

ÕÏ. ` ã {qãè/r ÏB/Ÿ‰ f Ó6 ¡ . $JÎù p6ŠÅB `Ï Nà6 7» ¹ &$Br

ÇÌÈ الشورى :۳۰

او په کوم مصيبت چي تاسو اخته کېږئ نو دا ستاسو د خپلو لاس ته راوړنو په وجه ده او له ډېرو ئې (الله) تېرېږي.

دا آيت په ډېر صراحت او قاطعيت سره وايي چي مصيبتونه ستاسو د کړو وړو په سبب راځي او دا چي دا ستاسو د ګناهونو يوازي د يوې برخي سزا ده، که الله عفو ونکړي او له تاسو سره د فضل او عفوي په ځای د عدل له مخي معامله وکړي نو تر دې به ئې ستر ستر مصيبتونه درباندي نازل کړي وو.

همدا راز د التغابن د سورې په يولسم آيت کي په دې اړه داسي ويل شوي:

¼çµ6ù Ÿ‰ö « $Î . `Ïiã `Br « $ÈÎ6ï ž¿Ï p6ŠÅB `Ï > $ ¹ & $B

ÇÊÈ ÒΟÎæ ä ó« è@â ª ! $ التغابن:۱۱

هيڅ مصيبت نه نازليږي مگر د الله په اذن او اراده او څوک چي په الله ايمان راوړي هغه ئې زړه هدايت کړي او الله په هر څه پوه دئ.

دا آيت هم په ډېر تأکيد او قاطعيت سره وايي چي هيڅ مصيبت په خپل سر او تصادفي نه راځي، د الله په حکم او إذن راځي، د ايمان خاوندان ئې په وجه او حقيقت پوهېږي او په دې اړه ئې الله زړونه روښانه کوي او له شک او اعتراض نه ئې خوندي ساتي.

د التوبه د مبارکي سورې په يو پنځوسم او دوه پنځوسم آيتونو کي مسلمانانو ته په دې اړه داسي لارښوونه شوې:

«ł $ ’?ãr $Z99qB qè $Z9 ª! $ = FŸ2 $B ŵĵ $Z;‹Ǻ ã `©@è

Wĵ $ZÎ šc qŶ/•? @d @è ÇÎÈ šc qã‡È $ @ž2 qGŠù

5 # ‹ èÎ ª! $âà7ŠǺ ãb& Nä Î ßÈ /ŽIR ßtÙr ÈŠ^ó ß $ “ ‰ nĵ

šc qŶ ĥlB Nà6 èB $Rĵ {pŶ/ŽIù $Yf‰Î †& ÿíÏ‰Zã ïÆ B

ÇÎÈ» التوبة: ۵۱- ۵۲

وواېه: له هغه څه پرته چي الله راته ليکلي هيڅکله څه نه رارسي ، هغه مو مولا دئ او مؤمنان خو بايد پر الله توکل وکړي، ورته وواېه: آيا مونږ ته له دوو نه د يوې ښيگڼي پرته د بل څه انتظار لرئ او مونږ خو ستاسو لپاره يا دې ته سترگي په لار يو چي الله مو له خپل لوري په کوم عذاب اخته کړي

او يا زمونږ په لاس، نو انتظار وکړئ چي مونږ هم درسره انتظار کوونکي يو.

دا مبارک آيتونه هم په پرېکنده ډول وايي چي هيڅکله کوم داسي مصيبت نه دررسېږي چي الله تعالى له مخکي نه وي درته ليکلى، که دا مرگ ژوبله وي، په جگړي کي ماتې وي، يا کوم بل مصيبت، مؤمنان به په خداى توکل کوي، د مصيبتونو په اړه به هيڅکله دا شک نه کوي چي دا په خپل سر او د الله تعالى له عادلانه پرېکړي پرته نازل شوي.

د آل عمران د مبارکې سورې په ١۴۵ آيت کي لولو:

WS_ sB $YFÏ « $ÈÛõÎ žwÎ) Nqßè? b& C§øÿZÏ b$Ÿ2 $Br

آل عمران:١۴۵

هيڅ ژوى نه مري مگر د الله په حکم او په ليکل شوې نيتې ...

همداراز د الحديد د مبارکي سورې په ٢٢-٢٣ آيتونو کي داسي راغلي:

5=»GÅ2 ’Îû žwÎ) öNä3Å¡àÿRr& þÎû Ÿwr ÇÚö‘F{$# ’Îû 7pt6ŠÅÁB `ÏB >$|¹r& $B

(öNä3ŸÙ Ÿxš) ÇËËÈ ×ŽÅ¡o„ «!$# ’?ã š•Ï9ºŒ b¨) 4 !$ydr&uŽö9¯R br& È@ö6s% `ÏiB

@ä. =Ïtä Ÿw ª!$#ur 3 öNà6 9?#uä !$yJÎ/ (#qãmtøÿs? Ÿwr öNä3s?$sù $tB 4’?tã

ÇËÌÈ Aqã‚sù 5A$tFøƒèC

الحديد: ٢٢-٢٣

نه په زمکي کی کوم مصیبت واقع کیږي او نه په خپله تاسو کي، مګر دا چي په کتاب کي لیکل شوي، مخکي له دې چي پیدا ئی کړو. دا خو یقیناً الله ته آسان کار دئ، تر څو په هغه څه مأیوس نشئ چي له لاسه ئې ورکوئ او په هغه څه چي درکوي ئې بې ځایه خوشحالي ونکړئ او خدای هیڅ کبرجن او فخرکوونکی نه خوښوي.

د مصیبتونو په اړه د الله تعالی یو سنت دا هم دی چي کله ئې مصیبت یوازې ظالمان نه نیسي بلکي عام وي او د ظالمانو تر څنګ نور هم نیسي، د الانفال په مبارکي سورې کي دا قضیه داسي توضیح شوې:

žc &{þß-æ$r ¡z¢ !{ bä Ÿß {qß-ß ûïŸ%$û ù‹Å èŽw ¡ZHi {q)à?$

ÇÊÈ É>$)ÏèÉ9$# ß‰ƒÏ‰x© ©!$# الانفال: ۲۵

او له هغي فتنې او مصیبته ځان وساتئ چي یوازي ستاسي ظالمان نه پرې اخته کیږي او په دې پوه شئ چي الله سخت عذاب ورکوونکی دئ.

- دا هغه مصیبتونه دي چي مختص د ظالمانو په سر نه راپرېوځي، بلکي عام وي او نور خلک هم پرې اخته کیږي، خو باید په دې پوه شو چي دا نور خلک څوک دي چي د ظالمانو ترڅنګ دوی هم په دې الهي مصیبتونو اخته کیږي. د قرآن د وینا له مخي دا یا هغه خلک دي چي د ظالمانو ملګرتیا ئې کړې، د دوی په څنګ کي درېدلي، دوی ته تسلیم شوي، د دوی واکمني ئې منلې، د عسکر، پولیس، مأمور او مستخدم په حیث ئې د دغو ظالمانو خدمت کړی، مالیه ئې ورکړې او یا پر ظلم راضي شوي او د ظالمانو

په مقابل کي ساکت پاته شوي او يا ئې د منکراتو د مخنيوي په اړه خپل مسئوليت نه دئ ادا کړی. له عام مصيبت نه مقصد دا نه دی چي ګناهګار او بې ګناه دواړه نيسي، دا ځکه چي قرآن د لوط عليه السلام د قوم د هلاکت په اړه په ډېر صراحت سره فرمايي چي هلته له يوې مسلماني کورنۍ پرته بل داسي څوک نه وو چي د ژغورلو مستحق وو او الله تعالی همدغي يوې کورنۍ ته نجات ورکړ او نور ټول ئې هلاک کړل، فرمايي:

ÇÌÏÈ ûüÏÍó ß$$`Ï ,Mž ŽöÎ $kŽÏù $R ô`r $Jù الذاريات: ٣٦

نو موږ په هغه (کلي) کي د مسلمانانو له يوې کورنۍ پرته (بله) ونه موندله.

قرآن د لوط عليه السلام د قوم په اړه فرمايي چي کورونه پرې رانسکور شول او ډبرې پرې وورېدې. زه د ډبرو د وريدو په حقيقت ښه نه پوهېدم، په تفسيرونو کي مې بېلابېل آراء ليدلي وو، خو د کشمير زلزلې په دې پوه کړم، دلته غرونه راوښوېدل، له غرونو نه ډبرې راورغړېدې، ډير کورونه ترې لاندي شول، چېري چي زمکه ناسته وه له بره ډبري پرې ورېدې، چا چي دا صحنه په خپلو سترګو ليدلې وه، ويل ئې: له راغړېدونکو لويو او وړو ډبرو به يوې بلي خوا ته تښتېدلو، د شپې به مو له زلزلې سره سم د موټرو څراغونه د غره لورې ته مخامخ کړل تر څو د تېږو راغړېدل وګورو او له هغو ځان خوندي کړو چي زمونږ په لور راځي، د لوط د قوم په اړه چي څه ويل شوي له هغه نه معلومېږي چي هلته زمکه ناسته ده، کورونه رانسکور شوي او پړمخي راپريوتي او له بر نه هم ډبري پرې ورېدلې دي او هم رارغړېدلې، اوس هغه سيمه له اوبو ډکه شوې او بحيره

ترې جوړه شوې، د کیندنو په ترځ کې د یوه نسکور شوي کلي آثار تر لاسه شوي.

د مصیبتونو او پېښو په اړه د قرآن ټول آیتونه په دې تأکید لري چې دا تصادفي پېښې نه دي او په خپل سر او د الله له حکم او ارادې پرته نه واقع کېږي، قرآن دا یو کافرانه تصور او انګېرنه ګڼي چې څوک پېښې او حوادث یوازې طبیعي عواملو ته منسوب کړي او په هغه کې د الله تعالی تصرف نفي کړي.

دا آیت همدغه مطلب په ډېر قاطعیت سره داسي بیانوي:

#Œ] bÿgï'q÷z \} {q8%r {rãÿ. ûïŸ%$ {qçqã ? Ẅ {qB#ä ûïŸ%$%$%Š»7

$Br {qê$B $B $R‰Ÿä {qç. ö© " xâ {qç. ﷲ Çú öŒ{ $ ' Î {qçŽÑ

ª! $ ur àM‹Ïjär ¾Çtä ª! $ ur bÏŠqè ' Î Žô m 7 ïÏŒ ª! $ @è ó Ši {qèè

ÇÊÎÏÈ ×Å / bqè Jè ? $JÎ   آل عمران: ۱۵۶

اې مؤمنانو! د هغو په څېر مه کېږئ چې کافران شول او د خپلو وروڼو په اړه ئې چې په سفر تللي وو او یا ئې غزا کوله (او هلته یا مړه یا وژل شوي وو) وویل: که زمونږ په خوا کې وی، نه به مړه شوي وو او نه به وژل شوي وو!! تر څو الله دا خبره د دوی په زړونو کې د حسرت لامل وګرځوي، حال دا چې د ژوند، مرګ پرېکړه الله کوي او الله د هغه څه ښه لیدونکی دئ چې تاسو ئې کوئ.

د دې آيت اساسي مطالب دا دي:

- مسلمانان د مرګ او ژوند په اړه له کافرانه تصور نه منع شوي.
- که چا مړينه او وژنه، سفر يا غزا ته منسوب کړه او د وژل شوي او مړ شوي خپلوان په اړه ئې وويل: که زموږ په څنګ کې وی، په غزا کې ئې برخه نه وی اخيستې او په سفر نه وی تللی له مړيني او وژني نه به خوندي پاته شوی وو، د ده دا تصور او اعتقاد کافرانه دئ.
- د ژوند مرګ پرېکړه يوازې الله تعالی کوي.
- دا کافرانه تصور له دې نه پرته بل څه نه ده چې په زړونو کې د حسرت باعث شي، په دې حسرت سره الله جل شأنه کافران تعذيبوي.
- د انسان کوم کړه وړه چې له همدې کافرانه اعتقاد نه خړوبېږي، که هغه له مرګ نه وېره وي، په جهاد کې برخه نه اخيستل وي او سنګر ته د خپلوانو له ليږلو نه ډډه کول وي، الله په ټولو خبر دئ او ستاسو د ټولو عملونو شاهد او ناظر دئ.

قرآن ټول هغه مصيبتونه چې د فرعون د اقتدار په وخت کې په مصريانو راغلي دا د فرعون او فرعونيانو د کفر، ظلم، طغيان او فساد په وجه ګڼي، د نوح عليه السلام په قوم طوفان د دوی د عملونو سزا بولي، همداراز نور ټول هغه عذابونه چې په بېلو بېلو قومونو راغلي.

د عالم هره پېښه خاص طبيعي عوامل لري، باران او واوره له وريځو ورېږي، زلزلې د زمکي د ډبرين قشر له ماتېدو راولاړېږي، بېماري له ويروسونو او مکروبونو نه راپېدا کېږي، د طوفانونو لامل تندي سيلۍ دي

چي د سيمو د هوا او موسم له سريع او دراماتيک تغيير سره ئې خوځښت تند او تېز شي او ستر ستر طوفانونه راولاړ کړي، خو د پېښو دا عوامل د هغه ذات په واک کي دي او د هغه په اراده او اذن خوځېږي چي د عالم هر څه اداره کوي، هيڅ څه د ده له إذن او حکم نه پرته نه ترسره کېږي. قرآن د بادونو په اړه فرمايي چي دوی وربځي په سر واخلي، په خاص استقامت ئې وخوځوي، په بېلو بېلو برخو ئې ووېشي، په لوړو غرونو واورې ووروي، په اوارو سيمو بارانونه، په چا لږ او په چا ډېر، خو نه ئې دا خوځول په خپل سر دي او نه ئې وېش، هر چا او هر ځای ته هومره برخه ورکوي چي الله تعالی ورته ټاکلې، نه ئې خوځښت د ړندو په څېر دئ او نه ئې وېش د پټو سترګو او له معيار او ميزان نه پرته، قرآن بادونه د (فارقات) په نامه يادوي چي معنا ئې فرق کوونکي ده، يعني دا بادونه د مستحق او غير مستحق ترمنځ د تفکيک او تمييز استعداد لري، پوهېږي چي کومي سيمي ته څومره وربځي انتقال کړي، چېري واوره ووروي او چېري باران، په چا لږ او پر چا ډېر، لکه څنګه چي د لمر راختل او لوېدل، هره ورځ په خپل وخت او له خپل ځايه وي او په راختو او پرېوتو کي د خاصو الهي سننو او ضوابطو تابع، په همغه مسير کي خوځي چي الله ورته ټاکلی او همغه څه کوي چي پرې ګمارل شوی، همداراز د دې عالم هرڅه د خاصو ضوابطو تابع او هر يو په پوره دقت سره همغه کارونه ترسره کوي چي الله تعالی ورته ښودلي، د زمکي او آسمانونو هرڅه د الله په وړاندي د هغو منقاد او مطيع فوځيانو په څېر دي چي هر څه ئې د خپل آمر او

قومندان په امر او لاربنووونه وي، قرآن د زمکي او آسمان هرڅه د الله لښکري ګڼي او فرمايي:

ÇÐÈ $¸JŠÅm #"ƒÍ ã ª! $b%.r ÇÚ ö‘F{$#r ÏN°q»J¡ 9$#ŠqãZã_ ¬!r

الفتح: ۷

د آسمانونو او زمکي ټولي لښکري د الله دي او الله باحکمته عزتمن دئ.

Äß ö‘F{$#r ÏN°q»J¡ 9$#’Î `B N=ó™r& ÿ¼ã&s!r šc qäóö7t« !$# ÈûïÏŠ uŽöxîsùr&

ÇÑÌÈ šc qãèy_öãƒÏmøŠs9Î)r $\döŸ2 r $YãöqÛ

آل عمران: ۸۳

آيا د الله له دين نه پرته (بل دين) لټوي، حال دا چي د آسمانونو او زمکي هرڅه، طوعاً اوکرهاً، (په خوښه او ناخوښه) ده ته غاړه ايښې او د ده لوري ته ورګرځول کېږي.

دا مبارک آيتونه مونږ ته لاربنووونه کوي چي د زمکي او آسمان هر څه الله ته تسليم دي، د ټولو دين اسلام دی، هغه څه کوي چي الله پرې ګمارلي، په همغه لار درومي چي الله ورته ټاکلې، لمر، سپوږمۍ، ستوري په خپل خپل مدار کي خوځي، په خپل خپل وخت او له خپل خپل ځای نه راخېژي او پرېوځي، وني، بوټي او حيوانات د خپل فطرت مطابق په خپل کار لګيا دي، په ټولو مخلوقاتو کي يوازې کافر او عاصي انسان دی چي د الله له دين نه پرته د بل څه په لټه کي شي، هم د الله د دين په نسبت کافر شي او هم د خپل فطرت په نسبت، دی ستر باغي دئ، له هغه دين نه ئې

بغاوت کړی چي د زمکي او د آسمان د هر څه دين دئ. څوک چي د الله خوا غوره کړي او د ده د حزب غړی شي، د زمکي او آسمانونو دا ټولي لښکري به ئې په خدمت کي وي.

خو دې ته مو بايد پام وي چي د رزق په اړه د الله سنت دا نه دئ چي د خلکو د عملونو له مخي ئې پرېکړه کوي او يوازي صالحو بندګانو ته ئې ورکوي او بدکاران ترې محروموي، برعکس د رزق په اړه د الله سنت دا دئ چي هم ئې مؤمن ته ورکوي او هم کافر ته، هرڅه چي الله تعالی پېدا کړي او رزق روزي ته ضرورت لري الله تعالی د هغوی رزق په خپله ذمه اخيستی، د خاصو اسبابو او عواملو په وجه او د خاصو مصلحتونو له مخي ئې کله زيات او کله کم کړي، کله د زمکي او آسمان د برکت دراوزې پرانېزي او کله ئې وتړي، کله دواړه په پراخ لاس او ورين تندي خپل نعمتونه د خلکو پښو کي غورځوي او کله ئې سخاوت نه پېرزو کېږي او خپل غوره او ښايسته نعمتونه ورنه سپموي.

قرآن فرمايي:

`Ë ,M».•/ NÎžã $Zé Gÿ9 (ö)?$r (qãB#ä #“•à)ø9$# Ÿ@÷d& ¨b& öqs9r

(qç$Ÿ2 $JÎ/ Mßg»Rõ{'ù (qç/¤. `Å»9r ÇÚö‘F{$#r ä!$J¡¡9$#

ÇÒÏÈ bqç7Å¡õ3tƒ

الاعراف:۹۶

که کليوالو ايمان راوړی وی او تقوا ئې درلودی نو موږ به حتماً د آسمانونو

او د زمکي د برکاتو (دروازې د دوی پر مخ) پرانیستې وې، خو دوی دروغ وګڼلو، نو په هغه څه مو ونیول چې دوی کول.

دا هم یو بل ثابت او نه بدلېدونکی الهي سنت دئ چې:

- که خلک ایمان راوړي، د تقوی لار غوره کړي نو الله تعالی به د آسمانونو او زمکي د برکاتو دروازې د دوی پر مخ پرانېزي، دواړه به په سخاوت او پراخ لاس سره خپل برکات د دوی مخي ته رډي، آسمان به له برکته ډک ورښتونه پرې وروي او زمکه به له برکت نه ډکي میوې او دانې ورته راټوکوي.
- خو که دوی د الهي دین د تکذیب لار اختیار کړي، د ایمان پر ځای د کفر او د تقوی پر ځای د ظلم، فسق او فساد لار، نو د خپلو کړنو په وجه دي الهي عذاب ته منتظر وي.

$gèé $g‹ïÙ ƶZíJÖB ƶZB#ä ÔMR$Ÿ2 ƶfö% WWB ª! $ >ŽŸÑr

¨ $6ÿ ª! $$g%Œ'ù «! $ÉΌã'Î ôN•ÿ 6 ù 5%3B ©ä `Ë #%î '

ÇÊÊÈ šc qãZÓÁ f (qç$Ÿ2 $JÎ Åöq, ø$r Æqã ã$ النحل: ۱۱۲

او الله د یوه داسي کلي مثال بیانوي چې خوندي او ډاډ من وو، له هري سیمي تازه او پرېمانه رزق ورته راتلو، نو دوی د الله د نعمتونو کفران وکړ، نو الله هم د لوږي او وېري د لباس خوند ورڅاکو، د هغه څه په سبب چې دوی کول.

4?ã þ/ƒÍr‰{ ‘ÿgù þxJÏ$ß š† Ér $g»Yõ=d& þ/ö% `Ï ûÉ(3ù

ÇÎÎÈ ‰‹Ï±B 9Ç ‰r 7#ÖèB Ÿ3ÿr $gÏ©rãã   الحج:۴۵

او څومره کلي چې ظالمان وو او تباه مو کړل، نو دا دي په خپلو چتونو راپرېوتي او وزګار پاتې څاګان او ټينګي ماڼۍ.

¥Î‹Ïr $kÏšõ{& Oèd þxJÏ$ß š† Ér $l;ð Møbx& þ/ö% `Ï ûÉ(Ÿ2 r

ÇÍÑÈ çŽÅ J9$$ الحج: ۴۸

او څومره کلي چې فرصت مو ورکړ سره له دې چې ظالم ول، بيا مو ونيول او بيرته ګرځېدل خو زما په لوري دي.

په لاندي مبارک آيت کي الله تعالی د هغو مغرورو څواک ونو په اړه چې خپل زور څواک مغرور کړ ي او په نورو ئې تيری کړی او ملکونه ئې ترې نيولي خو الله تعالی هلاک کړي، داسي فرمايي :

’Î {q6)Zù $WÖ/ NåÏB ‰©& Nèd Aö% `Ï Nßgö6 $Zò6 =d& N.r

ÇÌÏÈ ŒÈ‹ïÆ `Ï @d Ÿ‰»=Î9$$ ق:۳۶

او لدوی نه مخکي مو څومره داسي نسلونه هلاک کړل چې تر دوی څواکمن او (د خلکو په نيولو او تعذيبولوکي) شديد ول، نو ښارونو ته (د اشغال لپاره) ننوتل، خو آيا کوم پناه ځی ئي وو؟

خلک دا واوري چي په فلاني ملک کي زلزله وشوه، طوفان راغی، وچ کالي ده او وبا خوره شوې او په زرگونو او لکونو خلک په کي مړه شوي، طبيعي ده چي عواطف ئې تحريک شي، د زړه له تل نه خواخوږي وښيي او دا پوښتنه ورسره راولاړه شي چي دا ولي، د څه لپاره او د کومي گناه په وجه دومره خلک په يو ځای مري؟ دلته به خامخا ډېر بې گناه خلک هم وو، ولي الله تعالی د دومره بې گناه خلکو په مرگ راضي کېږي؟!! د دغو کسانو قضاوت يو اړخيز او پر عاطفې ولاړ قضاوت وي، د قضيې له ټولو ابعادو او اړخونو خبر نه وي، په دې نه پوهېږي چي په هغه ځای کي څه تېر ېدل، د خلکو عملونه څنگه وو، که په قرآن کي د هغو ولسونو چي ستر ستر عام عذابونه ورباندي راغلي، يوازي د عذاب څرنگوالی راغلی وی او عوامل او د خلکو گناهونو ته گوته نه وی نيول شوې نو خلکو به همدا ويل چي دا دومره خلک ولي په يو ځای او يو وخت کي وژل شوي، د خلکو گناه څه وه؟!! خو الله تعالی د دغو عذابونو لاملونه هم په گوته کړي، د همدې لپاره نن مونږ قانع يو چي په عاد، ثمود، د نوح او لوط عليهماالسلام په قومونو او په فرعونيانو مسلط شوي عذابونه د الله تعالی له لوري د عادلانه پرېکړي او د خلکو د عملونو په وجه وو، که همداسي هره هغه سيمه وڅېړو چي داسي الهي عذابونه پرې مسلط شوي نو عوامل به ئې هرومرو ترلاسه کړو او په دې به پوه شو چي دا عذابونه نه خو د ړندو او پټو سترگو پرېکړو نتيجه ده او نه غيرعادلانه، که دا پېښي په دقت سره وڅېړئ نو حتماً به په ټولو کي هغه عوامل بيامومئ چي د هغه په وجه

مخکني قومونه په الهي عذابونو اخته شوي.

سُبْحَانَکَ اللّهُمّ وَبِحَمْدِکَ، أشهد أن لاَ إِلٰهَ إِلاّ أَنْتَ أَستَغْفِرُکَ وَأَتُوبُ إِلَيْکَ